

İKTİSAT

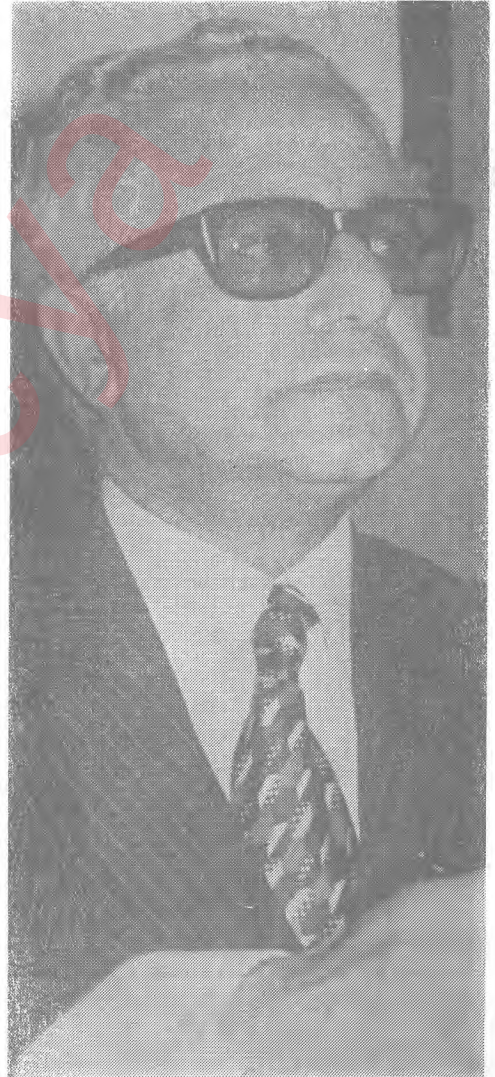
DERGİSİ

SAYI: 187

OCAK 1980

BÜYÜK
KAYBIMIZ

Prof. Dr.
CAVİT ORHAN
TÜTENGİL
1921-1979

Yeni bankacılık Garanti Bankası'nda

Yeni bankacınız, bankacılığın
bir hizmet kurumu olduğuna inanıyor.
Ve yeni bankacılık yeni hizmetler vermektir,
bunu da biliyor.

Garanti Bankası, yılbaşından bu yana sizlere yeni hizmetler getirdi!

Çocuk Kulübümüz ilk kez
şube içi video ve film gösterilerinden
başka, aile bütçesine katkıda
bulunmak üzere, alışverişlerde
%10 indirim imkânı da getirdi.
Şimdilik Kulübümüz İstanbul,
Ankara, İzmir, Adana ve
Gaziantep'te faaliyet gösteriyor.
Ayrıca, çocuk dergimiz ve
kumbaramız da var.

Yurt dışındaki çalışanlarımıza
seslenmek, onların sorunlarını
duyurmak için,
Garanti Gazetesi'ni
çıkartıyoruz. Şubelerimize
başvuranlar, yurt dışındaki
yakınlarına gazetemizde mesaj
gönderebiliyor.

Çocuk Yılı nedeniyle, yurt dışındaki
işçilerimizin çocukları arasında
yaptığımız ödüllü bir yarışma sonucu
açtığımız **Resim Sergisi** ile, sanat
faaliyetlerini sürdürüyoruz.

Tarım Programı çiftçi ve
köylülerimize hizmet sunuyor.
Bu programda, ilk olarak üç elkitabı
yayınliyoruz. Ayrıca, tarımla ilgili
sorularınızı da uzmanlarımız
cevaplandırarak.

Her şubemizde bulunan
"Yeşil Yoncalı" elemanlarımız,
müşterilerimizin bankacılık ve
özellikle emeklilerin, emeklilikle
ilgili sorunlarını çözmeye çalışacak.

Size yakın olan Garanti Bankası,
tüm banka işlemlerinin yanı sıra,
Garanti Çeki'yle de hediye seçme
güçlüğünü ortadan kaldırıyor.

Garanti Bankası, bankacılıkta
yeni örnekler vermeye devam edecek.

**TÜRKİYE
GARANTİ
BANKASI**

"yeni bankacınız"

İKTİSAT DERGİSİ

OCAK 1980

SAYI : 187

CİLT : XXX

I. Ü. İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANI

Sahibi : Şeref ÖZGENCİL
Yazı İşl. Md. : Ahmet ÖZPINAR
İdari Md. : Selçuk SANCAR

DERGİ YÖNETİM KURULU

Başkan : Prof. Dr. Akın İLKİN
Doç. Dr. Toktamış ATEŞ
Doç. Dr. Ömer GÖKAY
As. Dr. Ahmet KALIN
As. Kaya ARDIÇ
Sedat SANATKÂR
Bülent YARDIMCI

Kurucusu : Nihat BATUR

DERGİ YAZI KURULU

Doç. Dr. Asaf Savaş Akat, Prof. Dr. Erdoğan Alkin, Prof. Dr. Önder Arı, Dr. Taner Berksoy, Prof. Dr. Esat Çam, Metin Çağlar, Prof. Dr. Demir Demirelli, Prof. Dr. Nusret Ekin, Prof. Dr. Feridun Ergin, Prof. Dr. Sevim Görün, Aslan Başer Kafaoğlu, Prof. Dr. Gülten Kazgan, Prof. Dr. Haydar Kazgan, Prof. Dr. Metin Kutal, Doç. Dr. Bilsay Kuruç, Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu, Prof. Dr. Erol Manisalı, Kenan Mortan, Alp Orçun, Doç. Dr. İzzettin Önder, Yılmaz Özgen, M. Sedat Piroğlu, Prof. Dr. Halil Sahillioğlu, Prof. Dr. Erdiç Tokgöz, Prof. Dr. Melih Tümer, Prof. Dr. Yüksel Ülken, Prof. Dr. Besim Üstünel, Dr. Fahrettin Yağcı.

İçindekiler

GÖRÜŞ

Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN 2

PROF. DR. CAVİT ORHAN TÜTENGİL ... 5

BÜYÜK BİR ACININ ARDINDAN

Dr. Tülây ARIN 6

TOPLUMU SEVEN BİR SOSYOLOĞUN ARDINDAN

Doç. Dr. Nur VERGİN 10

HOCA, AYDIN VE İNSAN OLARAK TÜTENGİL

Dr. Ali Yaşar SARIBAY 12

TÜTENGİL HOCA'DAN NOTLAR

Doç. Dr. Rıfık ARSLAN 14

TÜTENGİL HOCA'YA MEKTUP

Ahmet OKAN 17

TÜTENGİL HEM HALKA SESLENEN BİR BİLİM ADAMI, HEM DE DENEME YAZI- LARIYLA TANINAN BİR AYDINDI

Vedat GÜNYOL 18

NAMUSLU AYDIN, YÖREKLİ DÜŞÜN ADAMI, TÜTENGİL

Rauf MUTLUAY 22

ÇEŞİTLİ MAKALE VE YAZILARINDAN ALINTILAR

..... 27

Abone Ücretli Yıllık : 600 - 6 Aylık : 300 TL.
Reklam Tarifesi : Ön kapak içi 4.000 TL. İç sahife tam 2.000 TL. İç sahife yarım 1.250 TL. Arka kapak içi 4.000 TL. Arka kapak 5.000 TL. — İdare Yeri : Tünel Galipdede Cad. No. 48/1 — ☎ : 44 04 36 - 49 89 03 - 44 48 63 — P. K. 599 Karaköy/İst. Daha evvel başka yerde basılan yazılara ücret ödenmez. Yazılardaki fikirler yazara aittir. Gönderilen yazılar basılsın veya basılmasın iade edilmez. — Fiyatı 50 TL.

Basıldığı yer : Yenilik Basıfevi - ☎ 43 55 72

Görüş

Cavit Orhan Tütengil'i İktisat Fakültesinde asistan olduğumda tanıdım Tanımaktan, dostluğunu kazanmaktan onur duydum. Gösterişsiz fakat bilgili, mütevazî fakat onurlu, nazik fakat aciz olmayan kişiliği ile hemen dikkati çekerdî. Devamlı bilgisini yenileyen, devamlı bilgi birikimini artırma çabasını sürdüren bir arkadaşımızdı. Dikkatli, titiz genellikle öğretim üyelerinde pek görülmeyen düzenli bir davranış içindeydi. Ders zili çaldığı zaman derhal yerinden fırlardı. «Retard academic», Tütengil'de yoktu. Herkese saygılıydı, zarıftı ve saygın kişiydi. Ulaştığı düzeye kolay gelmemişti. Zorlukları bir bir yenerek ve sabırla yükselmişti.

Çalışmaları ilginçti. Sosyolojik açıdan az gelişme'nin sorunlarından yerel basının özelliklerine değin geniş kapsamlıydı. Prens Sabahattin ve Ziya Gökalp, O'nun çalışmalarıyla gerçek kişiliklerini buldular ve tanındılar.

Çok sade gibi görünen son derece etkili bir yazı ve konuşma stiline sahipti. Köklü bilgisi, yazılarında ve konuşmalarında tam olarak yansırı. İnsan sevgisi engin, hoşgörüsü sınırsızdı. Kötü davranışları bağışlar, kin nedir bilmezdi.

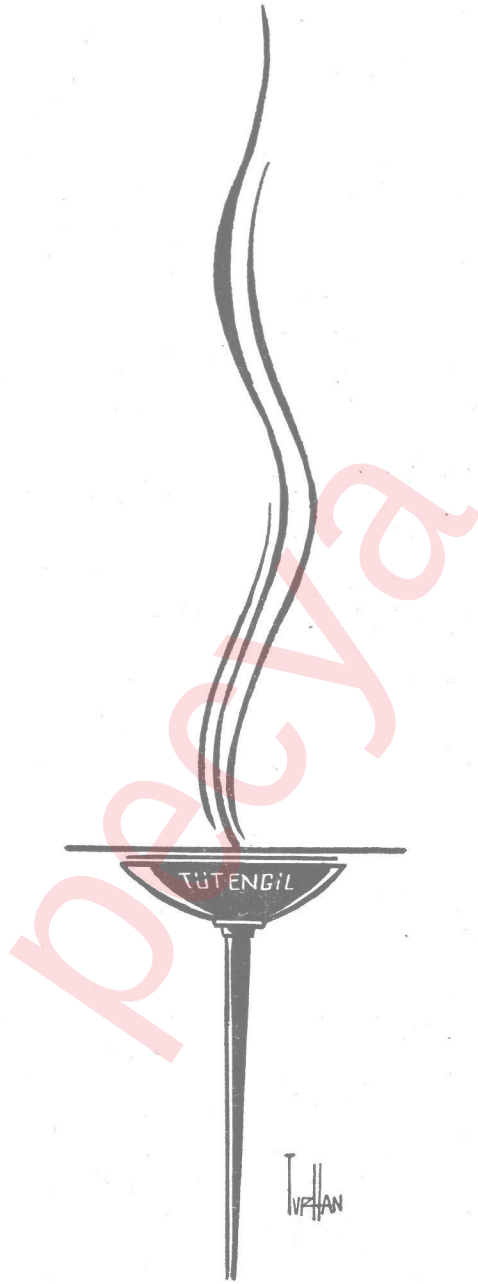
Böyle bir kişiye kırdılar. Türk toplumunu böyle bir değerden yoksun bıraktılar.

Son zamanlarda bütün çalışmasını bir noktaya yöneltmiş ve yoğunlaştırmıştı. Büyük heves ve heyecanla çalışıyordu. Bu çalışma, büyük Atatürk'ün «Halkçılık» ilkesiyle ilgiliydi. 100. ncü doğum yıldönümü olan 1981 yılında yayınlanacaktı. Acı kader, bizleri bundan da yoksun bıraktı.

Bilindiđi gibi, azgeliřmiř űlke'ler ikici (dualist) bir yapıya sahiptir. Tarımsal nitelikli bir ekonominin genellikle ilkel görünümü yanında,  ađ-
daş uygarlığı simgeleyen belirtilere de rastlanır. Azdır, fakat vardır. Sevgili
T tenđil, bu az'ların belki de en pırlıtlı örneğini oluşturuyordu.

Acımız derindir. Vefalı ve dürüst arkadaşımızı unutmamıza olanak
yoktur. Anıları ve eserleriyle daima yaşayacak fakat boşluğunu daima ya-
kından hissedeceđiz.

Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN

TUTENGİL
N. HAN

Prof. Dr. **Cavit Orhan Tütengil**

Hocamız, değerli bilim adamı Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, 7 Aralık 1979 günü alçakça bir saldırı sonucu öldürüldü. Anısı önünde saygı ile eğilirken kısa yaşamöyküsünü ve ölümünün ardından yazılan iki yazı sunuyoruz.

Prof. Dr. Cavit Tütengil, 1921 yılında Tarsus'ta doğdu. Yüksek Öğretmen Okulunun Felsefe Bölümünü bitirdi (1944). Bir süre liselerde, köy enstitülerinde öğretmenlik yaptı. Daha sonra İktisat Fakültesine sosyoloji asistanı olarak girdi, 1960'ta doçentliğe, 1970'te profesörlüğe yükseltildi.

Kültür ve sanat konularındaki yazılarıyla da tanınan Prof. Dr. Tütengil'in yayımlanmış eserleri şunlardır :

Ziya Gökalp Bibliyografyası (1945), **Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler** (1948), **Ziya Gökalp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi** (1949), **Prens Sabahattin** (1954), **Ziya Gökalp Üzerine Notlar** (1956), **Montesquieu'nün Siyasi ve İktisadi Fikirleri** (1956), **Türk Dil Kurumu 1957 Bilim Ödülünü kazandı. Gözden geçirilmiş yeni basımı** : 1977), **Dr. Rıza Nur Üzerine Üç Yazı** (1965), **Diyarbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz** (1966), **Köy Sorunu ve Gençlik** (1967), **Ağrı Dağındaki Horoz** (denemeler, 1968), **İngiltere'de Yeni Osmanlılardan Bu Yana Türk Gazeteciliği** (1969), **Türkiye'de Köy Sorunu** (1969), **Az Gelişmenin Sosyolojisi** (1970), **Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak** (denemeler, 1975), **Temeldeki Çatlak** (denemeler, 1978).

İktisat Dergisi

Büyük Bir Acının Ardından

Dr. Tülâ ARIN

Bu gün yine, acının derinden dağladığı yüreklerimizde, tepki dolu olarak, bu kez, Tütengil Hoca'nın nâşi başındayız. Ama gün, ağıt günü değil, ortak duygu, düşünce ve tepkileri, O'nun anısına yaraşır biçimde dile getirme günü.

İstanbul Üniversitesi ve İktisat Fakültesi asistanları adına böyle bir yaklaşımla kısa bir değerlendirme yapacağım.

Cavit Orhan Tütengil, son iki buçuk yıldan buyana s.lahlı saldırı ile öldürülen yedinci bilim adamı. O'nun daha önce öldürülen Ümit Yaşar Doğanay'la, Fikret Ünsal, Necdet Bulut, Bedri Karafakioğlu, Bedrettin Cömert ve Orhan Yavuz'la yada öldürülmek kastı ile saldırıya uğrayan Server Tanilli, Yavuz Sanalan ve diğerleri ile tek ortak yanı bilim adamı oluşu değildir. Onlar daha önemli ortak bir niteliğe sahipti. Demokrat ve ilerici idiler. Demokrasiye, özgür düşünceye ve bilime inanmışlardı. Çağa ve Türkiye'ye bakışlarının yaklaşımları-

nın temel öğeleri bu inançtan kaynaklanıyordu.

Tütengil Hoca'nın değişik tarihlerdeki yazılarından aşağıya aktardığım cümleler o'nun bu inancını kanımca belirgin olarak ortaya koyuyor.

Tütengil «Özgür düşünce ortamı» nı Üniversiter çalışmaları bakımından zorunlu görüyor ve şöyle söylüyordu. «Her türlü araştırma özgür düşünce ortamını zorunlu kılar. Gerçeklere yönelmek, objektif metotlarla yapılan inceleme ve araştırma sonuçlarını kamuoyuna açıklamasında ancak özgürlük ortamı içinde mümkündür...»

«Fakat, hepsinden önemli olan hakikatı arama aşkıdır.» O'na göre şu cümleler önemli bir gerçeği dile getirmektedir. : «Bilginin iyi bir şey olduğu inancının kabul edilmesi bilimin ahlâki özelliğini göstermeye yeter. Eğer bilgi bir değer teşkil ediyorsa ohalde bilgi edinmeyi tehlikeye sokan bütün faktörler istenmeyen şeylerdir...» (Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metot'dan 1978)

O, özgürlük ortamı içinde araştırma yapması gereken Üniversitenin «Halka dönük» olmasını savunuyor ve «Halka dönük» kavramından ne anladığını şu satırlar ile dile getiriyordu : «Söylemeye lüzum yokki Üniversitenin halka dönük olması bazı vesilelerle kapılarını halka açmakla halkın ayağına gitmekle» veya «Bilim verilerini sözle ve yazı ile halka yaymakla sağlanamaz.» Bunların yanı sıra Türkiye'nin sorunlarına eğilmek öğrencilerle birlikte yurdu tanımak ve incelemek kabiliyetli fakat maddi olanaklardan yoksun halk çocuklarına Üniversitelerin kapılarını daha cömertçe açmak ve yetiştirici-geliştirici kurslarla, «Türk Toplumunun genel seviyesini yükseltici çalışmalarda yayınlarda bulunmak da gerekir. Ancak, bunlar gerçekleştirildikten sonra bugün sırtı halka dönük olan Üniversitelerimiz «halka dönük Üniversite» niteliği kazanabilirler. Bu yalnız görev anlayışının değil varlık sebeplerinin de icabıdır.» (1969)

Tütengil Fransa'da 1960'larda

dinlediği «Sömürge Sosyolojisi» kurullarının karşısına «Azgelişmenin Sosyolojisi» ile çıkıyor ve «Türkiye'nin azgelişmişler dünyasındaki rolünü ve yerini» göstermek istediği bu çalışmasında, azgelişmeyi yenmenin yolunu şöyle çiziyordu. «Bunun için yapılacak şey toplumun bütün sosyal kurumlarında ve işleyişinde uyumlu bir bütünü götürecek 'ortak' amaçlarda birleşilmesidir... Gelişme yolunu açıp temizlemeden uygulamanın nimetlerine ve külfetlerine herkesin eşitçe katılmasını sağlamadan çıkış yolu bulunamaz. Yurt yöneticileri, aydınlar, iş adamları ve emekçiler mevcut düzeni kendi çıkarları doğrultusunda sürdürmek yerine çağdaş uygarlık düzeyine götürecek doğrultuda değiştirmek zorundadırlar.» (1970)

«Türkiye'nin çözüm yolu bekleyen pekçok sorunları vardır. Ve geçip giden zaman bu sorunların bazılarına çözüm yolu getireceğine önceki sorunlara yenilerini katmaktadır. Olaylar fikirlerin önünde gitmekte örtbas edilip yanlış bir biçimde yo-

rumlanmaları başka bir yerden patlak vermelerini önleyememektedir. Bu durumda akıl ilim ve sağduyuyu kullanarak doğrusuna çözüm yolları üzerinde durulması gerekir... Tek yanlış görüşleri baskı metotları ile kitleye yaymak tutumunun yerine çağımızda çokçu görüşlerin ikna yoluyla taraflar kazanması almıştır.

Bu görüşlerin sınırı ise Anayasa tarafından çizilmiştir. Anayasanın sözüne ve özüne uygun düşen görüşlerin açıkça tartışılması çözüm yollarının ve özgürlük içinde araştırılması gereklidir.» (Tütengil Hoca bu satırları 1971 Anayasa değişikliklerinden çok önceye 1966'da yazıyordu.)

Bütün bunlar, Tütengil'e ve Tütengillere saldıranların gerçek hedefini bize gösteriyor. Yani hedefin **Demokrasi, özgür düşünce, Bilim ve İnsanca yaşama** olduğunu ortaya koyuyor. Biz geride kalanlar birçok kez tekrarladığımız şu inancımızı burada da dile getiriyoruz.

Saldırıları geride kalanları yıldırıyor, korkutmuyor. Bilincimiz bilenmiş olarak bu yönde yolumuza devam ediyoruz.

Tütengil Hoca'nın söylediği gibi «ölenler önemli bir sorunun bilinip anlaşılmasına giderek çözümlenmesine aracı olabilirse görevini yaparak ölen bir insanın gönül huzurunu duyabilir ve duyurabilir. Benzer olayların Türkiye'nin hiçbir yerinde işlen-

memesi için bir uyarı bir feryat olabilirse bir görev şehidi de sayılabilir. O'nun önümüze serdiği uyarıyı daima ayakta tutmak bütün kuşaklara duyurup iletebilmek gerekir.

Devlet ve toplum olarak sağ kalanları da düşünüp esirgemek bir görev olmalıdır. Bundan 20 gün önce Ümit Yaşar Doğanay'ın öldürülmesi karşısında bir grup Üniversite mensubunun yayınladığı bildirinin yazılmasına katkıda bulunanlardan biri de Tütengil'di.

Ogün katkıda bulunduğu satırları O'nun duygu ve düşüncelerinin bir ifadesi olarak tekrarlıyor ve sözlerimi bitiriyorum.

«Son iki yılda öldürülen, öldürülmek kastıyla silahla saldırılan bütün öğretim üyelerinin demokrasiden yana yurtsever kişiler olması saldırıların yönün ve amacını gösterdiği gibi silahın tetiğine basanların arkasındaki Faşist cinayet odaklarını da açıkça ortaya koymaktadır. Cinayet zinciri demokrasiden yana herkesin kesin karşı çıkması ve kesir bir tavır alması gereken boyutlara varmıştır.

Bu cinayet şebekelerinin üzerine kararlı şeklide gitmeyen iktidarlar sonu alınamayacak bu olayların sorumluluğunu da taşımaktadır. Demokrasiden yana bütün güçleri birliğe çağırıyoruz.» (20. Kasım 1979).

Anısı bilinçlerimizi daha da bile-di. Bizlerle yaşıyacak.

Toplumu seven bir Sosyoloğun ardından

Doç. Dr. Nur VERGİN

Sosyolojiyi, sanırım, felsefeden ayıran başlıca husus ortaya koyduğu bilimsel önermelerin, spekülâtif kur-guların ötesinde, eyleme yönelik ol-masıdır. Gerçekten de, sosyoloğun görevinin, salt bilimsel analizin yanı sıra, yaşadığı toplumu değiştirme ve «iyileştirme» olduğunu yadsıyan «bi-lim için bilimcilerin» sayısı giderek azalmaktadır. Praksis nosyonu, her ne kadar marksist sosyolojinin temel öğelerinden birini teşkil ettiği için ey-leme yönelik bir sosyolojinin Marx-dışı akımlarda kabul görmediği kimilerin-ce hâlâ savunulageliyorsa da, mesle-ğimizin öncülerinin bilimsel eylem ile somut yaşantıyı bağdaştırdıklarını da gözönünde bulundurmak gerek-mektedir. Nitekim, ideolojik kaygılardan soyutlanmış bir sosyolojiyi yaratma-yı amaçlayan, pozitivistimin şampiyonu Durkheim bile özel yaşamında top-lumsal reformların ateşli bir savun-u-cusu olmamış mıdır? O ki, Sorbonne'daki profesörlük kürsüsünden «tüm bu bilimsel çabalarımıza bir saatlik bir vakit bile ayırmamıza gerek ol-

mazdı eğer bunlar toplumu iyileştir-meyi ve düzeltmeyi amaçlamasalar-dı» diye haykırabilmiş ve sosyoloğu toplumdaki aksaklık ve pürüzleri, sağlıklı gelişmeleri gidermekle gö-revli bir «toplum hekimi» olarak ta-nımlamıştır.

Bu bakımdan, sosyolojinin gele-neğine sadık bir yaşam sürdürmüş olan Cavit Orhan Tütengil'i yitirmek bize daha da acı gelmektedir, çünkü onun kaybı sadece biz meslekdaşla-rını değil, kendini adanmış olduğu Tür-kiye toplumunu da öksüzleştirmiştir. Çünkü Tütengil'in gözünde de sosyo-loji bir «lâf olsun diye bilim» olmayıp, toplumumuzun bünyesinde taşıdığı yapısal bozuklukları gidermek için kullanılması gereken bir aleti teşkil ediyordu. Bu nedenledir ki, yaptığı tüm incelemeler, seçtiği tüm konular, toplumumuzun dokusunu meydana getiren öğeleri içeriyordu. Onun, ör-neğin, bir Ziya Gökalp'a ilişkin araş-tırmaları bir salon aydınının duyabile-ceği akademik merakın ötesinde bir

ilgiden kaynaklanıyordu. Çünkü biliyordu ki bu sosyolog-ideologun düşüncelerini saptamak ülkemizin yarım yüzyılı aşkın bir süredir izlediği siyasal ve kültürel yönelimlerini daha iyi kavramaya ve değerlendirmeye yardımcı olacaktı. Çünkü biliyordu ki Tütengil, bu yönelimlere yapılacak doğru teşhis ile ancak, toplumsal dokunun derinliklerine nüfuz edebilir ve böylelikle, gerekli olan düzeltmeler için ışık tutabilirdi. Yine, büyük bir önsezi ile, Doğu sorununun henüz ülkemizde sosyal bilimlerin araştırma konusu olarak belirginleşmesinden çok önce, Tütengil bölgesel dengesizliğin toplumun bütünselliğinin sağlıklı bir işlerliğe sahip olmasını engelleyecek türden bir olgu olduğuna işaret ediyordu. Ve, yine bilimsel konusunu teşkil eden Türkiye toplumuna karşı duyduğu tutkudan ötürüdür ki ülkemiz sosyologlarının hâlâ bugün hayli çekimser oldukları köy alan a-

raştırmalarına ta 1950'lerde başlamış ve bir kırsal toplum olan Türkiye'nin «iyileşmesinin» köy kalkınması ile gerçekleşeceğini belirtmiştir.

Evet, Tütengil böyle yapmakla seçtiği mesleğin tarihsel üstadlarının çizdikleri yolu izlemiş oluyor ve sosyologun sadece bir betimleyici ve yorumcusu olmayıp, üyesi bulunduğu toplumu dönüştürmeye hevesli bir reformcu olabileceğini de kanıtlamak istiyordu. Ta ki, bir gün yine sevgi yolunda görevini yerine getirmek için ilerlerken sevgisiz katiller onu durdurdular.

Ama çizdiği yolu engelleyebilirler mi? Halkın bağrından gelen, bunu hiç unutmayan, «ben bu noktaya tırnaklarım ile kazanarak geldim» diyerek unutmadığını dile getirmek isteyen Cavit Orhan Tütengil'in yolunda milyonlar da kazanarak ilerleyecek, onu unutmayacak, ve unutturmayacaktır.

Hoca, Aydın ve İnsan Olarak Tütengil

Dr. Ali Yaşar SARIBAY

Bursa Üniversitesi
İktisadi ve Sosyal
Bilimler Fakültesi

Çok sevilen ve sayılan bir kişinin ölümünün acısını yüreğinde duyanlar için, ne konuşmak ne de yazmak kolaydır.

Oysa; ölüm acısı ne kadar büyük olursa olsun, kişiliği toplumsal hastalıklara tepki niteliği taşıyan öğelerle bezenmiş, bir bilim adamı ve aydın olarak el attığı konular ve bir insan olarak düşünce ve eylemleri çok boyutlu olan bir kişi ise sözkonusu olan, konuşmak ya da yazmak bir zorunluluktur da.

Tütengil'i hoca olarak tanıyanlar, her öğrencisinin oldukça büyük pay alabileceği kadar engin bir sevgi kaynağını, yardımsever, özendiren, anlatım yeteneği büyük olan bir insanı, daima anımsayacaklardır. Öyle bir hoca ki, kendisinin güzel anlatımıyla, her mezun ettiği öğrencisi için «bir hasadın tatlı heyecanını tadan, çok yanlı olan bu hasad heyecanında, koçlarını ve kuzularını, en değerli ürünlerini elden çıkaran, verim sevincini ve ayrılık hüznünü bir arada yaşayan bir çiftçi» (1) gibi...

Öğrencilerine verdiği şu öğütler, «1944-1945 yılından bu yana hep eken ve biçen bir öğretmen olarak» aynı zamanda kendisinin de «yürekten inandığı» ve uyguladığı düşünceleridir :

- * «Sürekli olarak kendini yenilemek, eksiklerini tamamlamak;
- * İşini sevip, 'karınca'lar gibi çalışmak,
- * 'Zaman'ın değerini ve kadrini bilmek,
- * Sevmek, saymak, kendine olduğu gibi başkalarına da inanmak ve güvenmek,
- * Yapmak ve yaratmak, taş üstüne taş koymayı amaç edinmek» (2).

Onu bir aydın olarak tanıyanlar, ülke sorunlarını «akla eşlik eden çarpan bir yürek» le (3) ele aldığı, otuzbeş yıllık dostu Mutluay'ın özlü deyişiyle «akıl gözü - bilgi bakışı» (4) süzgecinden geçirdiği yazılarını belleklerinden silemeyeceklerdir. Bunun yanında, aydın olmayı; «yurt sorunlarını kendine dert edinmeyi, en doğru

çözüm yollarını arayıp bulmayı, kişisel çıkarların buyruğundan kurtulmayı» (5) yeğ tutan bir bilinci ve «fikir adamı, yazar olarak düşünce hürlüğü'nün sınırlandırıldığını, özgür düşüncenin tehdit edildiğini sanmanın bile insanı tedirgin etmeğe yettiğini» (6) vurgulayan duyarlılığı da saygıyla anacaklardır.

Tütengil'i bir «insan» olarak tanıyanlar ise; yürüyüşünde bile yansıyan inceliğini ve tevazuunu, ailesine olan düşkünlüğünü, dost bildiklerini kollayışını, kadirbilirliğini ve içtenliğini, titizliğini, dakikliğini, disiplinliliğini, acımasızca, ama bilgiçlik taslamak ve karşısındakini küçültmek için değil, her şeyin doğrusunu arayıp bulma ilkesine inandığı ve herkesi de inandırmak istediği için yaptığı eleştirilerini, zihinlerine kazımış olsalar gerektir.

Acı bir şekilde yaşamının son buluşunun, geride kalan yakınlarına ödettiği bedelin ağırlığı, aydınlık bir beyni, sorumlu, bilinçli insanlar yetiştirmeyi amaçlayan öğretici bir

emeği ve yurt sevgisiyle dopdolu bir yüreği kaybeden Türk toplumunun ödeyeceği bedelin yanında, gene de hafif kalır.

Evet, «ateş düştüğü yeri yakar». Ama, öyle bir ateş ki, Türkiye'ye düşmüş bulunuyor ve düşen ilk ateş de değil.

Bir toplumun «temel sorununu o toplumun akli hangi oranda yaşantısına kattığı» (7) olduğunu vurgulayan Tütengil'in bu saptaması, hiç değilse, toplumsal hastalıklarımızın başında yer alan terörün önlenmesinde «akıl»ı ön plana geçirmemize son uyarı olsun.

- (1) C. O. Tütengil, «Hasat Üzerine Bir 'Yıllık' Yazısı», **Sinan Yılığı 1973**, İstanbul, 1973, s. 38.
- (2) Aynı yazı, s. 38.
- (3) Tütengil, **Temeldeki Çatlak**, (Denemeler-Makaleler), İstanbul, 1975, s. 6.
- (4) R. Mutluay, «Akıl Gözü - Bilgi Bakışı», **Cumhuriyet**, 10. 7. 1975.
- (5) Tütengil, **Ağrı Dağındaki Horoz**, (Derlemeler), İstanbul, 1968, s. 117.
- (6) Aynı kitap, s. 142.
- (7) Aynı kitap, s. 156.

Tütengil Hoca'dan Notlar

Doç. Dr. Rifki ARSLAN

Yirmiyedi yıl önce Ziyagökalp Lisesinde psikoloji dersi. Kısa boylu, esmer, gözlüklü, kıvrıkcık saçlı bir öğretmen sınıfa girdi. Cep saatini çıkarıp masaya koydu, kendini tanıttı, dersi nasıl yürüteceğini, bizden neler istediğini söyledi ve dersine başladı. Son cümlesini noktaladığında zil de çalmıştı. Tütengil hocayı ilk tanımam böyle olmuştu.

✱

Diyarbakır onun için bir sosyoloji labratuarı ve çok yakından ilgilendiği Ziyagökalp'in memleketi idi. Kısa öğretmenliği süresinde bu olanaklardan yararlanmasını bildi. «Diyarbakır Basın Tarihi Üzerine Notlar», «Şaki İbrahim Destanı», Ziyagökalp Üzerine Notlar» bu dönemdeki çalışmalarının ürünüdür.

Diyarbakır köylerine ait gezi yazıları ve bu yazıların daha sonraki yıllara ait devamı, yörenin toplumsal yapısına ışık tutan yayınlarıdır.

Gazeteci Tütengil'in öğretmen arkadaşlar ve öğrencileriyle birlikte

çıkardığı «Çizgi» dergisi, yerel basının en iyi örneklerinden biridir.

✱

Tütengil hocayla İktisat Fakültesinde birlikte öğrenci olduk. O zamanın geçerli asistanlık yönetmeliğinin getirdiği bu görevi severek yüklendi. Bir yandan da doktora çalışmaları sürüyordu. Günlük gazete ve dergilerdeki yazıları da eksik olmuyordu. Bu uğraşlar, Fatih'teki ufak bir evde, asistanlık maaşıyla, büyük desteği eşi ve iki küçük yavruyla verildi. Onun metodlu çalışması, özverisi ve tükenmez enerjisine hepimiz hayrandık.

✱

Daha sonra ona doktora öğrencisi oldum. Prof. Fındıkoğlu doktora-mı yönetmesini rica etmişti. Birlikte bir çalışma programı yapmıştık ve o tarihlerde yaklaşık oniki yıllık bir dostluğumuz vardı. Bu dostluğa sığarak zaman zaman kaçamaklar yapmak isterdim. Bunları teker teker yakalar ve en acımasız eleştirilerini yapardı.

Görevinde hatır gönüle bir şey yaptığını görmedim. Yapamayacağı şey için söz vermez fakat sözünü de mutlaka yerine getirirdi. Görevinde ve günlük hayatında prensipleri olan bir insandı.

✱

Fikir düzeyinde büyük hoşgörü sahibi idi. Onunla herşeyi tartışabilirdiniz. Kendi görüşünü ille de kabul ettirmek diye bir tutkusu yoktu. Çok yönlü düşünmeyi benimsemişti ve başkalarından da bunu beklerdi.

Türkiye’de ilk defa Dr. Rıza Nur’un hatıralarını tanıttığı zaman, olumlu, olumsuz tepkiler ve hatta şahsına hücumlar olmuştu. Kendi yazdıklarını ve tepkilerin tümünü biraraya getirerek «Dr. Rıza Nur Üzerine» adlı kitapçığını okuyuculara sundu. Bu davranış, hoşgörüsünün ve bilim adamı davranışının en iyi kanıtlarından biriydi.

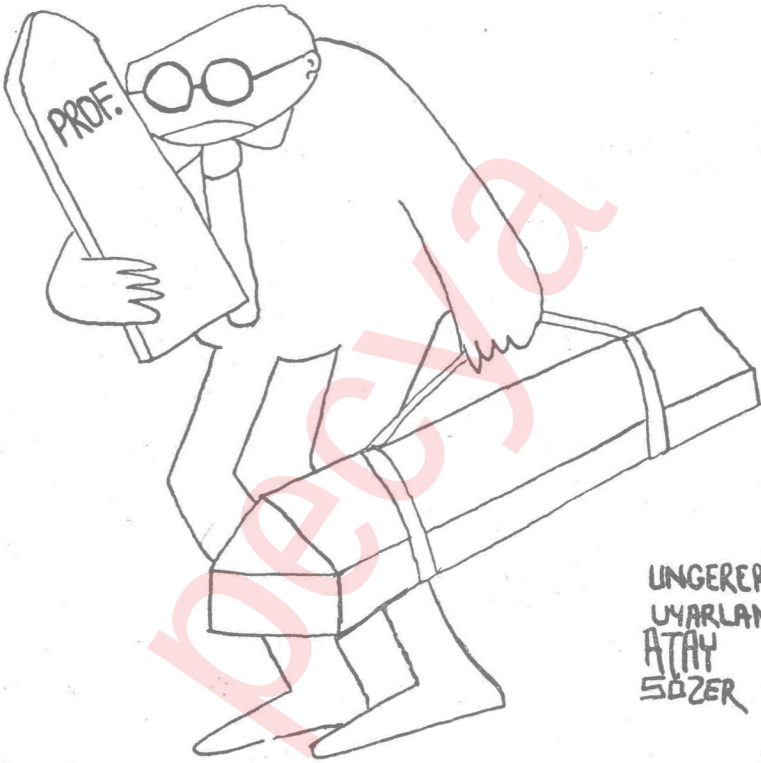
Bir halk çocuğu idi. Bu özelliğini tüm hayatı boyunca korudu. Çocukla, yaşlıyla, köylüle kentliyle rahat ilişki kurabilirdi. Köye özel bir ilgisi

vardı. «Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları» adlı yapıtı, yılların birikiminin bir ürünü idi.

Ülke toplumsal gerçeğinin yeterince tanınmadığı kanısında idi. Bu nedenle kolay bir yol olan literatür aktarmacılığını seçmedi. İğneyle kuyu kazarcasına ilk el bilgilere inmeye, araştırmacılığa, bulguları yansız olarak vermeye, soyutla değil somutla ilgilenmeye özen gösterdi. Ülkesi üzerine yazdıklarında çoğunlukla bilinmeyen veya tanınmayan gerçekler vardır. Son çalışması «Halkçılık» üzerine idi. Ne yazık ki yarıda kaldı...

✱

Kişisel sorunlarıyla kimseyi üzmemek istemezdi. Yine kendisi çözümlemeye çalışırdı onları. Yardımseverdi, dostlarının ve düşkünlerin her türlü yardımına koşardı. En acılı günlerini bile yakınlarına hissettirmemeye çalışırdı. Sonunda elinde olmadan üzmeyi başardı. Hem de kimseye yapacak bir şey bırakmadan. Fakat yapacak bir şey var. «Tütengil hocayı anlamak ve tamamlamak».

UNGERER'DEN
UYARLAMA
ATAY
SÖZER

Tütengil Hoca'ya Mektup

Sevgili Hocam,

Aramızdan ayrılalı belki çok zaman geçmedi, ama biz sizi çok özledik. Bilirsiniz, sevilip sayılan kişilere özgüdür özlenmek. Cuma günkü dersler boş geçiyor. Kürsüye gelip, odanıza bakıyoruz, orada da yoksunuz. Sanıyoruz ki, bir bilimsel toplantıya katılmaya gittiniz. Hep yakında döneceksiniz, yine «Kırsal Türkiye'nin Sorunları» nı anlatacaksınız, Üniversite çevresinde size selam veren öğrencileri yine şapkanızı çıkartıp saygıyla selamlayacaksınız, diye bekliyoruz. Ama, boşuna beklediğimizi de biliyoruz. Onun için, sizsiz geçen zamana anınızı yaşatarak alışmaya çalışıyoruz. Fakülte'de, bıraktığınız eserlerden oluşan «Yaşayan Tütengil» isimli bir sergi açıldı; anfilerden bir tanesine sizin adınız verilecek. Bütün bunlar sizin için şimdilik yapabildiklerimiz. Ancak, öğrencilerinizin asıl yapacakları gelecekte ortaya çıkacak.

Yolumuza tuttuğunuz ışıkla yürümeye devam edeceğiz. Eğer günün birinde kırsal Türkiye'nin hiçbir sorunu kalmazsa, işte o zaman size karşı görevimizi yapmış olacağız. Bu görevimizi yerine getirirken yine sizin «Bir Türk Tecrübesi : Köy Enstitüleri» adlı çalışmanızda belirttiğiniz «Halktan yana olmak lâf ile değil iş ile belli olur... ilkesiyle hareket edeceğiz.

Sevgili Hocam, eskiden size gelip içimizi dökerdik. Bizi bir arkadaş yakınlığıyla dinler, sorunlarımıza çare bulmak için uğraşırdınız. Bizi, sizin gibi bir **hocadan**, bir **insandan** yoksun bırakanlara, hiç değilse şimdilik, söylenecek fazla birşeyimiz yok, ama sizi aramızdan ayıran kurşunlara ne demeli? Acaba onlar, insanoğlunun yattığı bu en sevimsiz şeyler, yaptıklarına pişman değiller midir?

Öğrenciniz
Ahmet OKAN

Tütengil hem halka seslenen bir bilim adamı, hem de deneme yazılarıyla tanınan bir aydıdı

Vedat GÜNYOL

Bu adı anarken, daha baştan, içimi bir sızdırı kaplıyor, sevgisinde bilgisinde cömert, saygısında sınırsız bir insan örneği olduğu için mi yalnız; hayır, yakın dostum, kaşla göz arasında öğrendim, sonra da arkadaşım, gönüldeşim olduğu için.

Türkiyemizi yirmi yıla yakın bir süredir egemenliği altına alan karanlık yeraltı güç odaklarının planlı, hesaplı ilerici aydın kırımının dumanı üstünde bir kurbanı oldu Tütengil'im, Tütengil'imiz birkaç gün önce. Üniversite'deki görevine gitmek üzere otobüs durağına giderken, sabah sabah çaprazlama kurşun yağmuruna tuttukları bu güzelim insanın gerçek kimliğinden, kafasının aydınlığından, yurt için çarpan yüreğinin sıcaklığından habersiz, beyinleri yıkanmış dört-beş genç, ne denli onarılmaz bir hainliğin, rezilliğin içine itildiklerinin bilincine varsalar, utançtan canlarına kıyabilirler, alçaklığın böylesine alet edildikleri için. Ama, bunun bilincine varamazlar, bu hayhuy içinde, yaşları

da başları da elverişli değil buna. Onların eline silah veren, hedef gösteren, karanlık suratlı, kara yürekli, bir elleri murdar iliklerinin keyfinde, bir elleri para kasalarının kilidinde, Türkiyemizi faşizm batağına sürüklemeye çalışanların buyruğunda, para pul-la kandırılmış on yedi, on sekiz, on dokuz yaşın verdiği ataklıkta bir robotturlar çünkü.

Cavit Orhan Tütengil, Atatürk Türkiye'sinin binbir çileden geçe geçe yetiştirdiği sayılı aydınlardan, bilim adamlarından biriydi. 1944'te İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdikten sonra, Diyarbakır ve Antalya'da lise öğretmenliği yaptı. O yıllarda Köy Enstitülerini yakından tanıdı, severek sayarak «Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler» (1948) adlı ufacak, ama içerikçe büyük yapıtıyla, ne denli bir halk dostu, halk yanlısı, bir eğitim gönüllüsü olduğunu ortaya koydu. Bilim tutkusu yüreğine işlemişti. 1956'da asistan olarak girdiği İktisat Fakültesi'ni başarıyla bitirip aynı fakülteye doçent oldu.

Cavit Orhan Tütengil ile ilk karşılaşmam, gerçek tanışmam, Ankara'da Yedek Subay Okulu'nda oldu. 1942 yıllarında olmalıydı. Okulun bahçesinde bir dinlenme saatinde, yanıma ufak tefek, sıcak bakışlı, içten yürekten davranışlı, alçak perdeden bir sesle biri yanaştı «Hocam» diyerek.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde iki yıllık asistanlık günlerimde, Yabancı Diller Okulu'nda Fransızca okutmanı olarak çalıştığım zaman, meğer Tütengil'lerin sınıfına ders vermişim. Öyle kısa bir süre ki, unutmuşum.

Ayaküstü başlayan bir tanışıp görüşme, ayaküstü sona erdi ve bizler birliklerimize dağıtıldık. Sonra sonra, sivil yaşamda rastlaştık, dostluk arkadaşlık ilişkilerinin sıcaklığında. Orhan Burian'la çıkardığımız (sonradan 'Yeni Ufuklar' adını alan) UFUKLAR dergisinin beşinci sayısında (Haziran 1952), «Tarlalar Yeşeri-

yor» adı altında, Köy Enstitüsü çıkışlı Hüseyin öğretmenin köye ışık, bilgi, sevgi ve saygı getirişinin öyküsünü şiirsel bir dille anlatıyordu. Türk köylülerine, köylülerine gönlünü kaptırmış bir gerçek aydının, geleceğinin onurlu bilim adamının, değme yazın adamına taş çıkartan kıvrak anlatımıyla çıkıyordu karşımıza.

Cavit Orhan Tütengil ile yeniden karşılaşıp sevişmemizin başlangıcı oldu bu güzelim yazı. Bu yazıyı Yeni Ufuklardaki seviyeli yazıları izledi. Bilimsel konferanslar vermek için gittiği Anadolu'nun çeşitli kentlerinde, bu dergideki yazılarıyla adını duyurmuş olmak onun için bir kıvanç kaynağıydı. Bu sevinci bana aktarmış, birlikte mutlu olmuştuk. Bir bilim adamı olarak üniversite içindeki çabaları yanında, yurt aydınlarına bir dergi kanalıyla seslenmenin, seslenebilmenin sevincini yüreğinin derinlerinde duyar ve taşır olmuştuk. Bir bilim adamı, bir üniversite öğretim üyesi olarak, üniversitenin bir bilim odağı, bir

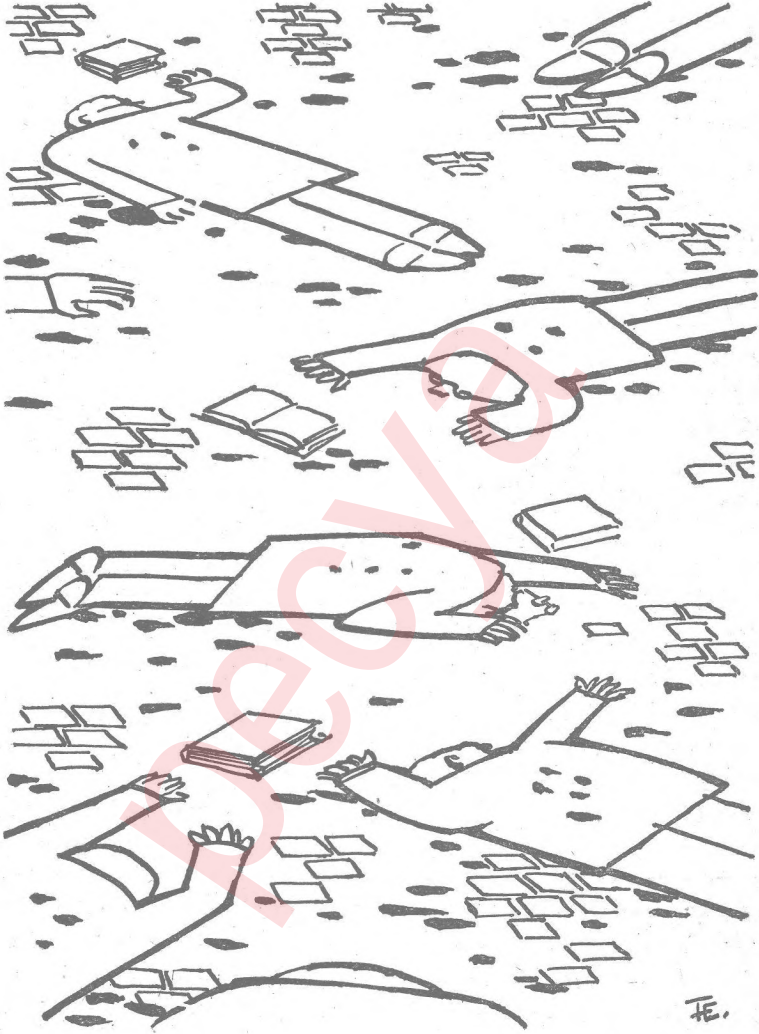
bilim ocağı olma işlevi yanında, bilimi dışa taşıрма, halka maletme, göz açma, uyandırma, uyarma, sarsma, bilinçlendirme işlevinin görevinin önemini kavramış bir avuç profesörlerimizden biri, hem de en bilinçlisiydi Tütengil. Bilgileri, görgüleri, deneyimleriyle üniversitenin dışında halka seslenen kaç kişi sayabilirsiniz, H. V. Velidedeoğlu, B. Savcı, M. Aksoy, E. Kongar, T. Z. Tunaya ve Tütengil yanında kaç kişi sayabilirsiniz, candan yürekten, bilgisini halka maletmeye çalışan?

Üniversite dışına taşan çabalarıyla Tütengil, «Ağrı Dağındaki Horoz», «Temeldeki Çatlak» adlı kitaplarındaki usta işi deneme yazılarıyla olsun, konferanslarıyla olsun, gerçek, safkan bir aydın kişiliğiyle kendini tanıtmış, sevdirmiş bir insandı. Aydın olmanın özellikleri arasında; bütün varlığıyla yaşamıyla özümselediği nitelikler şunlardı : «Yurt sorunlarını kendine dert edinmek, en doğru çözüm yollarını arayıp bulmak, kişisel çıkarların buyruğundan kurtulmak.»

Neydi yurt sorunları onun için? Türkiye, her şeyden önce, Atatürk devrimleriyle batıya, yani akıl yoluna, bilim yoluna baş koymuş bir ülkedydi. Akla, laikliğe dayanan bir dünyaya görüşüne karşı davranışlardı büyük dertlerimizden biri. Atatürk'ün kişiliğinde devrimleri çürütmeye çalışanlara karşı tetikte olmalıydı Türk

aydınına düşen görevlerin başlıcası. Bu görev bilinciyle Tütengil, Bibliothèque Nationale'deki araştırmalarında Dr. Rıza Nur'un, Atatürk düşmanı Rıza Nur'un ölümünden sonra basılmak üzere bıraktığı anıların sapık, domuzuna yıkıcı yanlarını Türk kamuoyuna açıklamakla başladı işe. Sonra Nurculuğun sakıncaları, zehirleyici, geriletici etkinliğine karşı çıktı. Daha sonra politika ile ahlak ilişkileri üzerinde durdu önemle, dirençle. Politikanın ahlaka sırt çevirdiği, egemen olduğu, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından bu yana her dönemde politikayı bir «leke sabunu haline getirerek ahlak duvarlarını aşanları» ele aldı. Politikaya ahlakın değil, kin ve nefretin egemen olmaya başladığına parmak basanların başında gelir Tütengil. Ne yazık ki, ne acınası bir durumdur ki Tütengil, bütün sakıncalarını önceden haber verdiği bu kin furyasının kurbanlarından biri oldu, ılımlı tutumu, insan sıcaklığıyla dolup taşan, karınca ezmezliğiyle.

«Siyasetin yıktığı ahlak, yaraladığı değerler düzeni bir sihirli değnekle birden gelişip gürbüzleşemez. Bireyler gibi toplumlar da kötü alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçemezler» diyordu Tütengil. Bu kötü alışkanlıkların başında, anarşi geliyordu. Nice ilerici aydın, profesör bu kötü alışkanlığın kurbanı oldular, Tütengil gibi iyinin iyisi insanlara acımadan kıyarak.

TÜKETİM POLİTİKASI...

Namushlu aydın, yürekli düşün adamı, Tütengil

Rauf MUTLUAY

8 Aralık 1979 Cumartesi günkü gazetelerine bakanlar, aradan vakit geçmiş olsa da, ilk sayfalarda gördükleri o resmi sanırım hatırlayacaklar. Kin ve pusu kurşunlarına hedef olmuş bir masum insan, sabahın alacakaranlığında görevinin çağrısına giderken, kanının çoğunu içine akıtan on iki kurşun yarasıyla cadde ortasında yatıyordu. Sanırım Cavit Orhan Tütengil'i hiç tanımayanlar bile, onu bu tek bakış açısının içinde değerlendirebilirler. Savcının beş saniye süreyle açmaya izin verdiği, gazete ve komşu sevgisi çarşafının altındaki vücut, bize yalnızca yüzükoyun kapanmış apak saçlı bir güzel başı, bir kol saatini, derli toplu bir el çantasını gösterebiliyordu. Buradan yola çıkıyorum. Yunus Emre'nin dediği gibi : «Biz dünyadan gider olduk/Kalanlara selâm olsun/Bizim için hayır dua/Kılanlara selâm olsun/ - Bilmeyen ne bilsin bizi/Bilenlere selâm olsun».

Cavit ve saati; birbirine bu kadar kaynaşmış iki şey zor bulunur. Bilir-

siniz mitologyada Kronos (zaman anlamındaki khronos'la özdeşleşerek) hem yaratan hem yutan tutumuyla, zamanın akışını, geçişini simgeler ve elinde bir tırpanla gösterilir. Cavit'e göre en değerli şeydi zaman : Onunla oynanmamalıydı, o harcanmamalıydı, olanak içindeki bütün dikkatlerle kullanılmalı, her şey tam zamanında başlamalı ve bitmeli, hiçbir şeyin zamanı ötekinkine karıştırılmamalıydı. Tam Goethe'nin bilinç özdeyişindeki gibi : «Vazife, içinde bulunduğunuz zamanın bizden istediği şeydir.» Eğer yaşadığımız anların, dakikaların hesabını tam verebilirsek, birbiriyle uyumsuz olabilen vakit dilimlerinin haklarını birbirine karıştırmadan kullanabilirsek... İyiydik, sağlıklıydık, doğruyduk. Onun için de saat gerekliydi. Şaşmadan işlemeli, bizi tam vaktinde bulunmamız gereken yerde bulundurmalı, bizi hiç mi hiç yanıltmamalı, kimsenin zamanını çalmakta bizi haklı çıkartmamalıydı. Ben kolumda bir saat taşıdığımı unuttuğum, hatta bilerek hiç saat taşıma-

diğim dönemler yaşadım, hatırlıyorum. Cavit'in saate bakmak için yaptığı o yumuşak kol hareketini ise ömür boyu unutamayacağım.

Cavit ve çantası; birbirinden bu kadar az ayrılan iki şey zor bulunur. Her şey yazılı olmalıydı, insan belleği nankördür. Hem sizin istediklerinizi not eder, hem sizden isteyeceğini yazardı. Yazıda ihmali, kabahati, eksiği, yanlışı kabul etmez; yazılı bir bellekle yaşardı. Onun için de -küçük de olsa- bir çanta gerekliydi. Her yerde, her zaman. Ne demiş atalar : «Âlim unutmuş, kalem unutmamış», ya da «Âlem unutmuş, kalem unutmamış». Aslında resimdeki o çantanın benzerleri birçoğumuzda var, 1971 Uluslararası Yunus Emre Seminerinde hediye edilmişti konuklara. Ne var ki, en çok Cavit yakıştırdı kendine, o kulandı gereğince. (Bu, duygusal bir anış yazısı olacak doğallıkla; acının bu kadar tazesinde başka şey gelmez elimden. Onun için de özgür bir çağrışımla, Tanpınar Hoca'nın Beş Şehir'deki Erzurum anılarına dolanı-

veriyor belleğim, atlayamıyorum : «...Geniş atlet gövdesiyle her geçtiği yolu kendi etrafında bir tablo zemini gibi toplayan, karşısına çıkan her şeyi ikinci planda bırakan Edip Hoca, bir gün dostlarından birine uğrayarak çay bardağı istemiş. Çok güzel bir takımı beğenmiş. «Hakkı! Bunları ayrı, ben bir tekini alıyorum, bu akşam tecrübe edeceğim.» demiş, Fakat ertesi gün çay bardağını geri getirmiş. «Hoca! Ne diye beğenmedin bu güzel bardakları?» diye soran dostuna o dik sesiyle : «Hakkı! demiş, «bardaklar güzel, ama bana uymuyor. Sabahleyin çayla doldurdum, şöyle bir önüne koydum, bir kendimi düşündüm, bir ona baktım : Nisbet-siz. Hele Hakkı Can, sen bana biraz daha büyüğünü bul!»). «Üslûb-ı beyan aynıyle insandır» gereği, Cavit de yakıştırmıştı o küçük çantayı kendine. Nasılsa hem evdeki hem üniversite-deki kitaplıkları iyice ayrılmış, dizilmiş, düzenlenmiş yapılarıyla isteklerine cevap vermeye hazırdılar. Ona küçük, kısa, dikkatli notlar ve anim-

satıcı fişler gerekliydi. Ne arayacağını bilen, nerede bulacağını da bilir. Tam bir bilim adamı titizliğiyle en küçük ayrıntıyı bile kovalayan yazılı notları, o küçük çantanın içinde yeterli yardımcıydı ona. Yakıştırdılar birbirlerine. O çanta da kurşunlandı, öldürüldü şimdi.

Gözlüklerini atıyorum; Cavit ve saçları. Bir çaba ömrünün sonucuydu onlar. Hiç dökülmeden aklaşmış, kısıcak ve tertemiz, favorisiz, perçemsiz, tarak dostu, düzence içinde. Mütareke Tarsus'unun «kaç kaç» çocuklarından olduğunu anlatmış ve yazmıştı. «Türkiye'de Köy Sorunu» adlı eserinin önsözünde şöyle diyor :

«Köy sorunları, gençlik yıllarımdan beri, benim için sürekli bir ilgi konusu olmuştur. Bu ilginin nedenlerini aradığım vakit, bir köy öğretmenin oğlu olarak dünyaya gözlerimi bir köyde (Tarsus'un Sebil Köyü) açmaktan başlayarak, gene aynı nedenle ilköğrenimimin bazı yıllarını köylü çocuklarla birlikte köy okullarında geçirmiş olmamın bunda payı bulunduğunu düşünüyorum...» Biliriz biz İkinci Dünya Savaşı'nın karartmalı kıtlık yıllarını, Haydarpaşa Lisesi'ndeki parasız yatılı öğrenciliğin Yüksek Öğretmen Okulu'ndaki yoksunluk devamını, Köy Enstitüleri'ndeki zor başlangıçlarla Anadolu liselerindeki öğretmenlik uğraşını, «Dar Çağ»lardaki dar gelirli ev külfetini, sonra üniversiteye yerleşebilmek için girilmiş ikinci fakülte öğrenciliğini, asistanlık - doçentlik - profesörlük kade-

melerinde namuslu bir düşün adamı olarak yüklenilen sorumluluğun ağırlığını, gününe ve çağına tanıklığının yürekli isteyen görev bilincini, dürüst ve özverili bir kocalık ve babalık mesleğinin sessiz sabrını... çoğumuz biliriz. O saçlar ne yüzden ağarmıştı ki?

İnanın hiçbir dostluk hakkını kullanmıyor, hepimizin gördüğü o gazete fotoğrafının her göze çarpması doğal öğeleriyle yetiniyorum. Ağarmış bir kültür başı, yere düşmüş çantası, kolundaki saat. Kimbilir hangi hainlerin kurşunlarıyla heder edilmiş bir ulusal zenginlik. Şu üç küçük görünüyle özetlemeye çalıştığım elli sekiz yıllık bir Cumhuriyet ömrü, nice eseri nice eserle tamamlayacak ve kendisini iki bin yıllarının hesaplaşmasına hazırlayacak bir irade çabası. Çünkü 1979 tarihli «Sosyoloji Konferansları»nın on yedinci kitabında yakında yitirdiğimiz bir dostumuzu anarken şöyle diyordu : «İbrahim Olgun, 1979 yılında tanışıklığımızın 40. yılını kutlamaya hazırlanıyordu. Kırk yıl süren kesintisiz dostluğumuz Validebağ Prevaratoryomu'nda başladı (Onların kuşağı hep oralardan geçip gelmişti), Yüksek Öğretmen Okulu'nda (heder edilmiş bir büyük kültür kurumu) pekişti ve yaşam boyunca da olgunlaştı... Kırk yıl boyunca beni hiçbir zaman yanıltmayan İbrahim Olgun, 2000 yılını birlikte karşılamamız için verdiği sözde durmadı. Geride kalmanın ağır bedelini, bütün yakınları gibi bana da ödeterek, uzun tartışmalarımı-

za konu olan öteki dünyaya göçtü.» (140).

Ortak dostumuz, yaşamımızın gerçek, bilge şairi Necatigil'in dize-leri nasıl gelmez akla : «Ben bugüne kaç kere - Bıkmışım ölümlerden, öl-meyin benden önce/ ...Son ucu bir lâbirent/ Çekişmeler uyuşmalar iyi kötü/İşte oturuyoruz/Gitmeyin ben-den önce...»

Vakitsiz gidenlere alabildiğine hüznünlü, evinin ve kendisinin yaşa-mında da alabildiğine dikkatli, perhizli, ılımlı, ölçülüydü Tütengil. Neye yara-dı? Bir toplumu var eden bütün sağ-duyulara, onu yok etmeyi amaçlayan karanlık pusu gözleri çevrilince doğ-runun ne değeri kalır? Gazetelerde gördüğünüz o ölüm resmi kadar kim anlatabilir çaresiz yasımızı. Yere ka-paklanmış ak saçlı bir baş, kolda sa-at ve kapalı çanta. Üstü gazeteler ve komşu çarşaflarıyla örtülü, kent as-faltında. Kendisini iki bin yılının he-saplaşmasına hazırlayan bir akıl, dü-şün, bilgi, çalışma gücü... Ve otobüs durağındaki ölü.

«Temeldeki Çatlak» adlı, dene-meler derlemesi ve «Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları» araştırması için yazdığım yazıya «Akıl Gözü - Bil-gi Bakışı» başlığını koymuştum (Cum-huriyet, 1975, Ağustos). Şöyle gire-rək : «Cavit Orhan Tütengil'i, soyadı Öz'ken tanıyanlar, otuz yıl önceki Yüksek Öğretmen Okulu'nun havuz-başı sohbetlerini de hatırlayacaklar-dır. Herkesi şaşırtan şey, gelişigüzel konuşmalar yerine onun gündemli

tartışmalar önermesi ve bunu büyük ustalıklarla gerçekleştirmesi idi. Daha o günlerden kendine uyarladığı çalışma planı belliydi onun : Dikkat, yöntem, düzence... Tütengil'i okurken ger-çeklerin bütün acılığına karşın, iyim-serlik ve güven duydum. Buna ne ka-dar gereksememiz var.»

Şimdi aynı iyimserlik ve güven duygusu içinde değilim. Tütengil gibi bir namuslu aydın, bir yürekli düşün adamı, bir çalışma iradesi, bir görev düzencesi, bir iyi insan, bir örnek koca, bir özverili baba, bir benzersiz öğretmen... böylesi ne kolayca, ha-ince, sinsice... heder edilebiliyorsa ülkemizde... güvenecek pek az şey kalmış demektir. «Gel gör ki sular batıya meyleder/Çağınız başlıyor ey hâtıralar.»

Bu kanayan yas yarasıyla ancak bir duygu yazısı yazabildiğimi yukar-da söyledim. Şimdi sözü ona bırakı-yor, hocası Ziyaeddin Fahri Findık-oğlu için hazırladığı akıl ve hak sa-tırlarına yaslanıyorum, özel adları atlayıp kendisi için doğru olan var-gılara inanarak : «Prof. Dr. 7 Aralık 1979 Cuma günü İstanbul

gözlerini yummasıyla... loji tarihimiz ve fikir hayatın bir kayba uğramış... Arkalarında on binlerce binlerce tarihimizdeki... H. Z. Ü. ve Z. F. F. gibi... hikâyesi bile ulaştığı yüksek... maklara adım adım ve güçlükleri ye-ne yine ilerlediğini göstermeye ye-ter... (Oysa) bir yazı çerçevesi içinde

onun yayınları üzerinde topluca durmak olanağı bile yoktur. Bunun nedeni, yayınlarının geniş bir alana uzaması kadar sayıca çokluğudur... Sınırlarını belirlemeye çalıştığımız yayın dünyası şu özellikleriyle dikkatimizi çekmektedir : 1) İçinde yaşadığı yakından tanıdığı yurt köşeleri, çeşitli konularıyla ilgisini çekmiş, araştırma ve yazılarında gönül gözüyle baktığı bu konulara öncelik vermiştir. (Ağrı Dağındaki Horoz, 1968; Temeldeki Çatlak, 1975). 2) Yurt dışı ve yurt içi gezilerinde görüp düşündükleri de gazete ve dergilerde yer alan yazılarının bir bölümünün ortak çizgisidir. Özellikle Anadolu kentlerinde yayınlanan gazete ve dergilerde çıkan yazılarında bir gözlemden yola çıkarak sorunları ele aldığı dikkati çeker (Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak, 1975; Türkiye'de Köy Sorunu, 1969; Dr. Rıza Nur Üzerine, 1965; Diyarbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz, 1966; İngiltere'de Türk Gazeteciliği, 1969; ...) 3) Okuttuğu her dersin kitabını yazmış, kongrelere verdiği tebliğleri yayınlamış; böylece sosyoloji, metodoloji, sosyoloji tarihi, eğitim ve öğretim.. kuşatan nice yazı ve kitap taşımaktadır (Köy Enstitüsü Düşünceler, 1948; Ziya Gökalp Coğrafyası, 1949; Ziya Gökalp Eserleri Notlar, 1956, 1964; Prof. Dr. Sabahattin, 1954; Türkiye'nin Karayolları, 1961; Montesquieu'nün

Siyasi ve İktisadi Fikirleri (1957; T. D. K. Bilim ödülü); Az gelişmenin Sosyolojisi 1970...)

Her büyük düşünce adamı gibi (onun da) yaşadığı çağın olaylarına etkileri ve tepkileri olmuş, ele aldığı her konuyu gerçeklerimize bağlama çabası ve sosyal konulara duyduğu ilgiyle düşünce tarihimizde kendine özgü bir yer almıştır. Kendisine çok şey borçlu olduğumuz Hocamıza Tanrı'dan rahmet, geride bıraktığı kederli ailesine, arkadaşlarına ve öğrencilerine başsağlığı dilerim.» (Sosyoloji Konferansları 1975, 105 - 108, Bir Sosyoloğun Ölümü.)

Büyük ve gerekli söz kimsede değil, her zaman şiiirdedir, gene Necatigil konuşuyor : «Adı, soyadı/Açılır parantez/Doğduğu yıl, çizgi, öldüğü yıl, bitti/Kapanır parantez/O şimdi kitaplarda bir isim bir soyadı/Bir parantez içinde doğum, ölüm yılları.../ Parantezin içindeki çizgi/Ne varsa orda/Ümidi, korkusu, gözyaşı, sevinci/Ne varsa orda/» Ama «O şimdi kitaplarda./Bir çizgilik yerde hapis» olmamalı şiir de bir yerlerde yanılmalı. Türkiye'nin geleceği; ona akıl gözü ve bilgi bakışıyla, ömür emeği ve alın teriyle, insan iradesi ve özel çabalarla olumlu değerler getiren evlâtlarına bir başka türlü bakmalı, onları yüceltmeyi, değerlendirmeyi bilmeli, bunun yollarını bulmalı... değil mi?

Çeşitli makale ve yazılarından alıntılar

«Yaşadığı çağa ve topluma karşı, bir bilim adamı olarak sorumluluğunu yerine getiren» bilinci, (Tütengil'i de) gözümüzde yüceltiyor ve anıtlştırıyor.

Nüfusu hızla artan azgelişmiş ülkeler güçlükleri yenmenin tilsimini karşılıksız dış yardımlarda bulmuş görünüyor. Taşıma su ile değirmen dönmez, atalar sözü bu zihniyet için söylenmiş gibidir. Halbuki iş güçlerini harekete geçirmek, istihsale ve imara yönleltmek, yeni iş alanları açmak, su ürünlerini değerlendirmek... gibi yollarla «çıkamaz»dan kurtulabilirler. Yeter ki, dağınıklık ve rasgele hareket yerine planlı ve disiplinli çalışmayı, bireysel çıkar yerine toplum menfaatinin, gelip geçici çareler yerine köklü reformları koyabilsinler.

(1961)

Halkı ve aydını ayrı telden çalan toplumlarda iki anlı çile sona ermez. Çileden kurtulmanın yolu tektir : Halk ile aydının aynı saflarda buluşması. Halka yaklaşma ve onun önderi olma görevi gerçek aydına düşer. Bu görev yerine getirilmedikçe de aydının yenilgisi sürer gider.

(1965)

İstedığımız kadar «akıl çağı»na girdiğimizi, aklımızı kullandığımızı öne sürüp duralım, alışkanlıklarımızla yaşıyoruz. Bir şey alışkanlık halini alınca da üzerimizde kendiliğinden bir egemenlik kurmuş bulunuyor. Bir kere böyle bir düzen kurulmayagörsün, sonra onun tutsağı olmakta gecikmiyoruz. Bu işleyişi bilenler de, isteseler de istemeseler de, bundan yararlanıyorlar. (...)

Bir ülkenin gelişmedeki aşamasını ölçenler olaya değişik açılardan bakıyorlar. Çok yaygın olan, adam başına düşen milli gelirin yanı sıra okur yazar oranı, tüketilen kâğıt, sağlık evlerindeki yatak sayısı gibi ölçüler var. Her ölçünün olayı bir dereceye kadar açıkladığı şüphe götürmez. Bana sorarsanız bütün dolaylı ölçülerle ortaya konulmaya çalışılan bir toplumun akli hangi oranda yaşıntısına kattığıdır. Temeldeki soru budur.

(1966)

Korkunun bir kaynağı içinde yaşadığımız ortam ise, öteki kaynağı da kendimizdir. Ortamdan gelen korkular gününbirlik yaşamaktan doğacağı gibi bazı çevrelerin isteyerek yarattığı korkular da olabilir. Bu sebeple olayları iyi değerlendirmek, yasalar-dan yana olan hak ve ödevleri kuşkusuzca kullanmak gerekir. Kişinin kendisinden gelen korkulara gelince, (...) ataların da söylediği gibi «Korkunun ecele faydası yoktur.» Üstelik, yiğit insanın bir kez ölmesine karşılık korkak kişi sık sık ölür. (...)

İnsanları ve toplumları mutlu kılmanın ölçüleri çağlarla birlikte değişiyor. Günümüz toplumlarında mutluluğun ölçüsü insanı her türlü korkudan azade kılmak olmuştur. Bu sonuç, mihneti göze alan aydınların sayısı arttıkça bir özlem olmaktan çıkıp gerçekleşir. Yeter ki aydınlar «Korku Duvarı»nı geride bırakmış olsunlar.

(1967)

Devlet yurttaşlarını mutlu kıldığı ölçüde taşıdığı ada hak kazanır. Do-ğumla başlayanın çile olduğu toplumlar kısır döngüler içinde ömür saatlerini duraklatan kaderlerini, ancak kıllarını, dünyalarını güzelleştirme yolunda kullanarak değiştirebilirler. Bu amaca adanan ömür yaşamaya değer.

(1968)

Devlete düşen görev, insanın «öz»ünde var olanla ona «katılanı», yani sağduyu ile bir eğitim ve öğretim sonunda kazanılan bilgiyi birbiriyle kaynaştırıcı ve bağdaştırıcı bir eğitim politikasının izlenmesidir. Bu da, aklın ışığını ve yaşanılacak dünyanın gerçeklerini bir terazinin iki kefesine koyarak ve toplumun mutluluğunu amaç edinerek gerçekleştirilebilir.

(1969)

Günlük yaşantımızda, sivri'sinden kara'sına sinekleri bolca üreten, su birikintisi ya da çöplük örneği ortamlar olduğu gibi, Türkiye'nin her alanında da sorunlarımıza «sinek» getiren bir sosyal yapımız vardır. Sözlerde ve yazılarda kısaca «bozuk düzen» denilen bu sosyal yapı değiştirilmedikçe «sinek»leri üreten ortam da sürüp gidecek demektir. Bunun içindir ki bir sinek raketi ile bu işin üstesinden gelmenin olanağı yoktur. Bataklıklar kurultulmadıkça sinek de eksik olmaz.

(1970)

Adına «elektrifikasyon» denen ve sadece «aydınlatma» amacına yönelince de Anadolu karanlığında bir göstermelik olmaktan öteye geçeme-

yen çalışmalar elbette elektrik motorlarının eşliğinde gerçek «aydınlatma» yoluna yönelecektir. O zaman «suskun» köyün yerini düşünen, arayan ve isteyen «Bizim Köy»ler olacaktır. Bunun içindir ki, Türkiye'nin güncel sorunları karşısında ikinci plana itilse de, «köy edebiyatının ölümü»nü beklemenin sağlam bir dayanağı yoktur. Olsa olsa, «Bizim Köy» kendini yenileyerek, sanayileşen bir toplumun kırsal yaşantısını ve görevlerini sürdürme aşamasına girecektir. (...) Bir anlamda «Bizim Köy» ün sonu çoktan gelmiş, yüzyıllardır sadece «veren» suskun köy tarihe karışmıştır. Fakat başka bir anlamda da «Bizim Köy» güzel yarınların eşliğindedir. Kırsal/Şehirselsel Türkiye bütünleşmesi içindeki yerini almaya hazırlanmaktadır.

(1972)

Her yeni yıllar bende umut çiçeklerinin en büyüğü açar. Yılboyunca bu çiçeği canlı tutmak için çalışıp çabalamaktan, ayrı bir «yaşama sevinci» duyarım. (...) Halkımız umut etmeyi yeni yeni öğreniyor. Sanıldığı kadar kolay değil umut etmek... Tanrı ozanlarımızın eksikliğini göstermesin, onların çoğu umuttan yana. Üstelik bizlere umut verme çabasında, hatta yarışında. Elleri (dilleri) dert görmesin derim.

(1973)

Cumhuriyetin 15. yıldönümüne kadar kendi sağlığında, 1938'den bu yana da Atatürk'süz Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı her güçlük ve atlattığı her «badire», esasında Kemalist öğretinin geçirdiği bir sinama, verdiği bir sınavdır. Atatürkçü kuşakları bekleyen görev, düşünceyi ve gelişmeyi boğan kalıplarda sıkboğaz etmeden, Atatürkçü anlayış doğrultusunda ve yeni gereksinimler yatkın bir düzenlemenin gerçekleştirilmesidir.

(1975)

Dünyamızı güzelleştirmeye bakalım. Can dostların ölümünden sonra yaşamının «bedel»i, dünyamızı güzelleştirme doğrultusundaki çabalardadır.

(1976)

Türkiye'nin içinde bulunduğu anarşi ve kutuplaşma ortamı, toplumlara kültür ve sanat ürünleri yayıyla sevgi, hoşgörü, özveri ve mululuk getirmeyi amaçlayan tüm çabaları ön plana geçirmiştir. Bunu için, öncelikle devlete, kültür ve sanat ürünlerini gelecek kuşaklara ileme, halka yayma, kurumlar, yerel yönetimler, özel ve tüzel kuruluşlar arasında işbirliği sağlama, kültür ve sanat çalışmalarını destekleme görevi düşmektedir. Devletin bu görevi y

rine getirirken «demokrasinin gereği olan özgürlük» anlayışı içinde davranması baş sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

(1978)

✱ Yazalar ve sanatçılar sadece tanıklık yaparak, toplumun kendilerinden beklediği «mission»u yerine getirmiş olamazlar. Toplumsal gerçekçilik, sadece saptamak ve belgelemekle yetinemez. Sanat ve edebiyat adamının da, bilim ve politika adamları gibi, çağına ve toplumuna karşı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluk anlayışı, sosyal ve ekonomik çalkantılar karşısında sanatçı ve yazarı da kesin bir tavır takınmaya götürür. Benimsenen tavır, toplumun değişme eğilimleri doğrultusunda olmalıdır.

(1979)

«Harcına kan, acı ve gözyaşları» arışan «Uygarlık Tarihi» genç bir bilim adamının dramını da simgeliyor. Tanilli'nin vücudu her ne kadar «yası felçli bedenini taşıyacak tekerlek-sandalye»ye bağımlı olsa da «ya- adığı çağa ve topluma karşı, bir bilim adamı olarak sorumluluğunu yerine getiren» bilinci, Tanilli'yi gözü-üzde yüceltiyor ve anıtlştırıyor.

(1979)

A PROFİTOPOLİS :

İNSANI UMURSAMIYAN BİR KENTLEŞME

İçinde yaşadığımız, kırsal alanlarda yaşayanlarımızın da çoğunlukla içinde yaşamayı özlediğimiz kent, insanoğlunun doğaya bir katkısıdır. Tarihsel bir gelişmenin ürünü olan ve karmaşık bir olgu görüntüsü kazanan kent, bir süre aklın, güzellik duygusunun ve yarına uzanan sezislerin doğrultusunda gelişirken çağımızda çıkarıcılığın oyuncağı haline gelmiş bulunuyor. Doğanın buyrukları yerine aklın buyruklarını ve kendi ölçülerini koymayı en büyük başarı sayan «akıl imparatorluğunu egemenliğinin son mut görünüşü haline getirir, insan, giderek «çıkar imparatorlukları»nın tutsağı haline gelmiştir. Bunun yadsınmaz simgesi, «polis»ten «profítopolis»e doğru uzanan, daha yerinde bir sözcükle «dönüşen» gelişme doğrultusunun, çağımızda «polis»in son harfine eklediği iki koşut çizgidir. Böylece, çıkarıcılığın en üstün değer saydığı toplumun bugününü ve yarınını, bu arada dolaylı olarak kendini de tutsak eden yeni bir «tanrı»ya varıyoruz. Bu yeni tanrı; «her şeyin ölçüsü olan menfaat»in simgesi «PARA»dır.

Kentleşme, uygarlığın yoğunluk ve etkinlik kazanmasıdır bir açıdan. Toplumsal değerler, mutluluğu üreten ve dağıtan örgütler, sınır tanımayan

özgürlük, yarar sağlayan işbölümü ve uzmanlaşma insanları aynı kaderde birleştiren eşitlik ve daha nice erdemler kent yaşantısının insanoğluna armağanıdır. Türkiye'de 10 bin nüfus ölçeğini aşan yerleşmelerle başlayan kent, nüfusu 100 bini aşan «büyük kent»lerle «polis»ten «profitopolis»e dönüşmenin bazı işaretlerini de vermeye başlar. Kentsel nüfus içinde büyük kentlere bağlı kentleşme oranları da karşılıklı olarak artış gösterir. Durum aşağıdaki çizelgede izlenebilir.

Yıllar	«Büyük Kent» Sayısı	Kentleşme Oranı (%)
1927	2	37.8
1935	3	38.5
1940	3	35.4
1945	4	40.3
1950	5	44.4
1955	6	45.8
1960	9	48.9
1965	14	53.2
1970	20	56.4

Kaynak : 50 Yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, Ankara 1973, s. 7. çizelge II.

Nüfusu 500 bini aşan kentler «ideal tip»in soysuzlaşması ve erdem sapması açılarından somut örneklerin sorunu su yüzüne çıkardığı bir ortam olmakta gecikmez. Konuyu ülkemizde izlediğimizde «Metropolis»in oluşumu ve nitelikleri şöyle özetlenebilir.

Yıllar	Yerleşme Sayısı	Toplam Nüfusu	Ülke Nüfusuna Oranı
1945	1	860 558	% 4.58
1950	1	983 041	4.69
1955	1	1 268 771	5.27
1960	2	2 116 602	7.63
1965	2	2 648 638	8.44
1970	3	3 977 107	11.15

Kaynak : Adı geçen kitap, s. 9, çizelge III.

«İnsanın, kent görünümü arkasında insanı horlaması» diyebileceğimiz «profitopolis»e ilişkin sorunlar ve olaylar, ülkemizde genel olarak şu kentlerde odaklaşmaktadır: 1970 Genel Nüfus Sayımına göre nüfusu 500 bini aşan İstanbul, Ankara ve İzmir; nüfusu 100 binin üstünde olan Adana, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, Konya, Kayseri, Diyarbakır, Erzurum, Samsun, Sivas, Malatya Kocaeli, İçel Elâzığ, Kahramanmaraş, Adapazarı ve Urfa.

Düşüncede yer alan kent ve kentleşme olayı ile uygulamada karşımıza çıkan kent ve kentleşme olgusu insana Eflatun'un «Mağara Benzetmesi»ni anımsatmaktadır. Devletin VII. Kitabında karşımıza çıkan bu benzetmede sorunumuza da aydınlık getiren şu diyalog vardır :

«Bir çeşit yeraltı mağarasında yaşayan insanlar düşün. Bu mağaranın kapısı boydan boya ışığa açık olsun... Arkalarında ve uzakta bir tepenin üzerinde yanan ateşin ışığı sırtlarına vuruyor. Bu ateşle mah-

puslar arasında yüksek bir yol geçiyor. Bu yol boyunca alçak bir duvar örülmüş, kukla oynatanların önlerine yerleştirip üstünden hünelerlerini gösterdikleri bölmeye benzer bir duvar».

«Tasarlayabiliyorum bunları.» dedi.

«Şimdi de bu alçak duvarın arkasından geçen insanlar düşün : Bunlar türlü türlü eşya, taştan, taptadan, her çeşit maddeden yapılmış küçük insan ve hayvan heykelleri taşıyorlar...»

«Doğrusu garip bir manzara, mahpuslar da garip!»

«Bize benziyorlar.» dedim. «Önce şunu sorayım : Böyle bir durumda bu adamlar kendilerini ve yanındakileri şimdiye kadar sadece dışardaki ateşin karşılarındaki mağara duvarına yansıttığı gölgelerle tanımışlardır; başka bir şey görmemişlerdir; değil mi?»

«Nasıl görsünler?» dedi. «Bütün hayatları boyunca başlarını bir yana kımıldatamıyorlar ki!»

«Duvarın üstünden gelip geçen eşyayı da öyle tanır, değil mi?»

«Elbette.»

«Peki, aralarında konuşabilselerdi, gördükleri gölgeleri gerçek eşya sanıp ona göre konuşmazlar mıydı?»

«Zorunlu olarak.»

(Bak. Eflatun, Devlet, İstanbul 1973, s. 260 - 270, çeviren: Hüseyin Demirhan).

Kent yaşantısı içinde bulunan bizler de, Eflatun'un «mağara» insanları gibi, uygulamanın önümüze sergilediği kentleşme olgusunu kent-

leşmenin kendisi ve kaçınılmaz yazgısı sanırız. Eflatun'un doğduğu yıllarda ölen ve Atina sitesine parlak bir çağ armağan eden Devlet Adamı Perikles daha M. Ö. 430 yılında çareye değiniyordu: «Kent sorunlarında olumlu bir rol yüklenmiyen kimse; iyi bir kentli değil, tersine, kötü bir kentlidir». Kent sorunları karşısında olumlu bir rol yüklenmek, bireysel çıkarların karşısına toplumsal yararları, başka bir deyişle, insan'ı koymakla sağlanabilir. İnsanı umursamayan bir kentleşmenin körükleyeceği «Çıkarıcılık, Kentleri — Profitopolia» bize onur veren uygarlığın sonu olacaktır. Türkiye'den de yükselen «uyarı çanları» ilgililer ve özellikle de kentliler için «göreve son çağrı» niteliğindedir.

Çıkarıcılığın baştacı edilmesi ve bunun kentleşmeyi yozlaştırması, kamuyararına karşı da olsa kutsal özgülük adına yasalarla desteklenen bireyci kazanç hırsının öne çıktığı bütün ülkelerde görülen bir olgudur. Bu yanına bakarak, «Profotopolis» olgusunun kapitalist sistemle bütünleşen bir evrensellik kazandığı söylenebilir. Büyük kentlerimizden başlayarak Türkiye'deki kentleşme süresince de arsa, inşaat malzemesi, plan ve proje uygulamaları, gecekondulaşma, doğanın ve tarihin izlerinin ortadan kaldırılması ve daha niceleri, evrensel yanına değindiğimiz olgunun ülkemizdeki bazı görüntüleridir. Olaya karışan görünen ve görünmeyen eller, sözbirliği etmişcesine, ken-

ti yaşanmaz hale getirmek yarışına girmişlerdir. İçinde bulunduğu kabin biçimini alan sınırlar gibi toplumlar ve toplumu oluşturan insanlar da, yaşıntılarını sürdürdükleri kentlerin koşullandırdığı bir yaratık halini almaktadırlar. Profitopolis'in ürettiği bu yaratık ne insan ne hayvan, hem insan hem hayvan sözcükleriyle nitelendirilebileceğimiz yeni bir insan türü sayılsa gerektir.

Her şeyin insan için yapılması gereken bir dünyada kentleşmenin insanı umursamaması, tanık olduğumuz çelişkilerden biridir. Konuya somutluk kazandırabilmek için İstanbul ve Ankara gözlemlerinden yola çıkarak şu noktalar üzerinde durabiliriz :

■ Önce «yatay», sonra da «dikey» büyümenin alanı olan bu iki kentimizde doğa, tarık ve peyzaj elden geldiğince tahrip edilmiş, kişi-bildi yapıların yerini beton yığınları almıştır. Altyapı hizmetlerindeki yetersizlikler, ulaştırma güçlükleri ve tıkanıklıkları, alanlara, bahçe ve parklara uzanan seorsuz eller kent yaşıntısını büyük çoğunluk için işkence haline getirmek yolundadır. Görünüşe ve gidişe bakılınca «bahçeli evler» düzeninin de sonu yakındır.

■ Kentlerimiz kaldırımsızlaşmakta, ağaçsızlaşmakta, alansızlaşmakta, tarihsizleşmekte ve kişisizleşmektedir.

■ Konut yapımcısının doymak bilmeyen iştahı, ömrünü tamamlama-

mayan yapılara yönelerek gereksiz bir israfa yol açmakta, yayalara hayat hakkı tanımayan taşıt araçları da, çocuklarımızın oyun alanlarını ve parklarını oto-parka dönüştürmektedir.

■ Sağlıksız ve plansız bir kentleşmenin desteklediği «gecekondulaşma» kentlerimizin içinde «uydukent»ler yaratırken sosyo-ekonomik yapının gereklerine uygun olarak «gecekondu ağaları» da türetmektedir. Köyden kente göçen insanımızın konut edinmesi de «ağa»nın insafına kalmıştır. Koca-kentlerimizde konut yapımcısının, kooperatifin, bankanın insafına kalması gibi.

■ Topluma hizmet götürme götürütüsüne gizlenen kazanç hırsı, yarıttığı kullanım darlığı nedeniyle bize gereksiz görünen öbikleşmeler yaratmaktadır. Bu olgunun en ilginç örnekleri, benzer hizmetleri aynı koşullar altında yürüten bankalarla, aynı ilaçları aynı fiatlara satan eczanelerin belli mekân parçalarında yığılmalarında gözlenebilir. Böylece geniş alanların bir gereklilik olmadan aynı hizmeti gören işyerlerine ayrılması, yakın çevredeki insanlar açısından kolaylık değil zorluk yaratan bir durumdur.

■ Beden ve ruh sağlığımızı tehdit eden çevre kirlenmesi, gürültü, kentiçi ulaştırma, nezaket ve insanlık dışı davranışlar bir yanı ile sağlıklı olmayan kentleşmeye bağlanabilir. Alışveriş yaptığımız bir dükkândan bile taşıt araçları tarafından ezil-

me olasılığımız vardır. Böyle bir ortamda, Orhan Veli'nin «Bedava yaşıyoruz, bedava» dizesini sık sık anımsamamak elden gelmez.

■ Çocuklarımızın oyun alanlarını ve parklarını oto-parka dönüştüren taşıt araçları, kentiçi trafik kazalarının da gösterdiği gibi, en çok onların canına kıymaktadır. Yaş grupları çeşitli yıllarda değişik biçimlerde ele alındığından karşılaştırmalı bir çizelgede özetleme olanağı bulunmadığımız durum, yıllara göre, şöyle açıklanabilir :

1955 yılında kazaların % 40.4 ü kent dışında meydana gelirken % 59.6'sı kentiçinde meydana gelmiş, «yaya»ların ölümünün % 51.45 i ve yaralanmasının da % 84.55'i kentlerde kaydedilmiştir. Kentiçindeki kazalarda ölümlerin % 20.4'ü 0-5 yaşlarındaki, % 22.8'i de 6-10 yaşlarındaki çocuklarımızı kapsamaktadır. Yaralılar ise, sırasıyla % 12 ve 21.7 oranındadır.

1960 istatistiklerine göre, yaya-lara ilişkin «yaralı»ların % 86.5'i ve «ölü»lerin de % 64.1'i kentiçindedir. 1955 yılına kıyasla sayı ve oran olarak bir artış vardır. 5 yaşından küçük olan yayalardan kentiçinde yaralananların 163 kişi (% 7.4) olmasına karşılık bu yaş grubundan kent dışında yaralanan yaya sayısı sadece 13 tür, 5-14 yaş grubundaki yayaların ise 869'u (% 30.0) kentiçinde ve 122'si de kent dışında yaralanmıştır. 5 yaşından küçük olan yayalardan kent-

çinde 54, kent dışında da 14 kişi can vermiştir. 5-14 yaş grubundaki ölü sayısı ise, sırasıyla, 164 ve 75'tir. Başka bir deyişle, kentiçi kazalarda ölen yayalardan % 14.9'u 5 yaşından küçük, % 44.1'i de 5-4 yaşlarındadır.

Elde mevcut en son verilere göre 1970 yılında meydana gelen trafik kazalarının % 68.0'i kentiçinde, % 31.2'si kent dışında meydana gelmiştir. Ölü oranları kentiçinde % 37.3 ve kent dışında da % 62.7'dir. Yaralı oranları ise kentiçinde % 59.2 ve kent dışında % 46.8'dir. Yayaların karıştığı kazalardaki ölü ve yaralı sayılarının kentiçinde ve kent dışındaki görünüşleri aşağıdaki çizelgelerde gösterilmiştir :

Kentiçi Yayanın yaşı	Kaza	Ölü	Yaralı
5'ten küçük	438	109	342
5-6 yaş	676	139	549
7-11 yaş	1.147	182	995
12-14 yaş	399	55	362
Genel Toplam	5.733	1.027	5.017

Kent dışı	Kaza	Ölü	Yaralı
5'ten küçük	74	34	39
5-6 yaş	172	78	99
7-11 yaş	297	147	157
12-14 yaş	105	62	51
Genel Toplam	1.295	640	721

Kaynak : 1970 Trafik Kazaları, Ankara 1972, s. 76-77.

Görüldüğü gibi, kentlerimizdeki yayaları pek de umursamayan trafik düzeni, okul çağındaki, çocuklarımızın büyük oranda ölü ve yaralı vermesine sebep olmaktadır.

S o n u ç :

«Profitopolis» diye adlandırılan «Çıkarıcı Kentleri»nin ilişmek olanağı bulabildiğimiz bazı sorunları, insanı umursamayan bir kentleşme aş-

masına varıldığını göstermektedir. Günümüz koşulları içinde bazı yasaları tam uygulayıp gereken yasaları getirerek denetimi etkili kılmamız yanı sıra kentli olmanın bilincine ulaşmış insanların «baskı grubu» olarak ağırlıklarını da işe katarak tehlikeli gidişlere «dur» demek, belki bir ölçüde yararlı olabilir. Bize kalırsa kesin çözüm yolu, toplumcu görüşün politik bir tercih olarak benimsenmesinde yatmaktadır. 1

KİMSAN TİCARET A. Ş.

**Ciba - Geigy Boya ve
Plastik Maddeleri
Türkiye Mümessilliği**

28 60 24

Tel : 28 60 25 Tekstil Boyaları Kısmı

26 51 12 Plastik Maddeleri Kısmı

Aşirefendi Cad. İmar Han 37/4 ve 5 Sirkeci — İSTANBUL

P. K. 1010 — Sirkeci — İSTANBUL

Telgraf : KİMSANTAŞ

Teleks : 22423 Kims. Tr.

ANONİM ve LIMITED ŞİRKETLERİN

Organizasyonu, Kuruluş, Mukavele Değişiklikleri

- Kısa sürede tescil ve ilân işlemleri
- Bloke teminat için kolaylık
- Bloke teminatın kısa sürede serbest bırakılması

ŞEKER SİGORTA ACENTELİĞİ

**Yangın, kaza, kasko, ve tüm sigorta
işlemleri
Ödemede kolaylık.**

ÇAĞDAŞ MÜŞAVİRLİK BÜROSU

ORHAN BENZET ve ORT.

P.K. 643 Aksaray-İST.

TEL. : 22 42 28 — 28 13 00 — 28 13 01

Ordu Cad. No. : 288 K. 2/212

Aksaray — İSTANBUL

nesilden
nesile

biraların ası
birası

TEKEL

TEKEL
Birası

enerji mi? haberleşme mi?
İHTİYACINIZ KABLO İSE

AKLINIZ ARKADA KALMAMALI..!

YENİ TEKNOLOJİYİ BULUP SİZİN MAMÜLLERİNİZ İÇİN
UYGULARKEN DAİMA.

AKLINIZIN ARKADA KALMAMASINI DÜŞÜNÜRÜZ

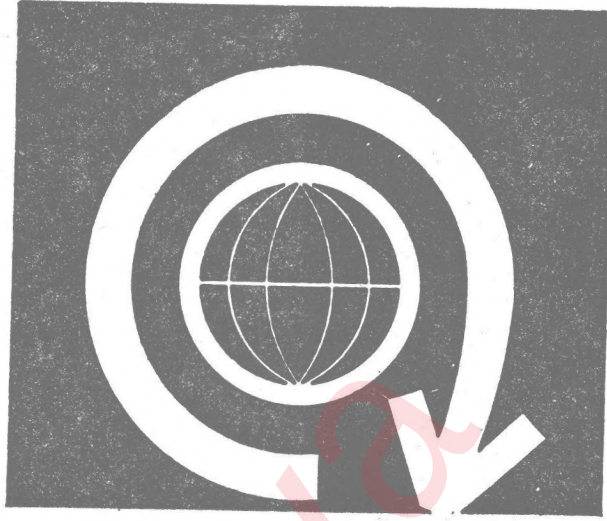
TÜRK STANDARDLARI ENSTİTUSU DA SİZE GÜVEN VERMEK İÇİN
BİZİMLE BERABERDİR. MAMÜLLERİMİZDEKİ TSE GARANTİSİ İLE

- ENERJİ KABLOLARI (20 KV a kadar)
 - TELEKOMÜNİKASYON KABLOLARI.
 - 1800 çifte kadar çok öerli askı teli veya
 - ekranlı yeraltı tipli
 - Jonsiyon kablolu
 - Tamdolu kablo.
 - Camper teli
 - Askı telli, askı teli dış tesisat kablolu
 - TESİSAT KABLOLARI
 - PLASTİK İZOLASYONLU HER NEVİ ÖZEL KABLOLAR
 - Gemî tipi kablolar
 - Televizyon anten kabloları.
 - İstek üzerine her tip özel kablo
- VE
- EMAYE BOBİN TELLERİ : 0.05 ile 3.00 mm arası yuvarlak ve dikdörtgen
İLE

KAVEL Kablo ve Elektrik Malzemesi A.Ş.
Telefon: 45 35 05 - 45 34 94

EN İYİ HİZMET İÇİN BİZİ ARAYINIZ.

Türkiyede ve bütün dünyada

İhracat ve ithalat işlemlerinizi,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizi

AKBA

Beton şemsiyeler altında tam emniyet!..

Emniyetle ilişkin sorunlar mı gürleyor
beniz için. Fırtınaya tutulmadan
Mobil'in beton şemsiye-

Mobil

ELEKTROLİTİK BAKIR ve ALÜMİNYUM MAMÜLLERİ İMALİNDE TEK İSİM **RABAK**

MAMÜLLERİMİZ:

- Elektrolitik bakırdan mamül:
Tel, çubuk, lüma ve borular
- Prine; tel, çubuk ve borular
- Yataklık bronz çubuklar
(leci dolu ve b...)
- Alüminyumdan; levha, disk, tel
- Alüminyum ve Çelik 8210 alüminyum
enerji nakil iletkenleri.
- Galvanizli çelik tel ve yaylık çelik tel
- Altın-Gümüş
- Külçe alüminyum alaşımları (her nev'i)
- Granüle alüminyum
- Enerji nakil hatlarında kullanılan
alüminyum iletken ek parçaları
- Göztaşı (bakır sülfat)
- Alüminyum Platin
- Alüminyum Kütük (Bilgi)

MERKEZ:
RABAK
ELEKTROLİTİK BAKIR ve MAMÜLLERİ A.Ş.
İnci Cad. No. 60/5-8 Taksim-İSTANBUL
Telgraf RABAKAŞ-İST. P.K. 447 Beyoğlu
Telex: 22465 Raku-Tr İst. Tel: 49 68 35 Santral; 4 hat

KÂĞİTHANE FABRİKASI:
Silâhtar Cad. 37-Kâğıthane-İstanbul
Telefon: 48 70 30 Telex: 22287 bafa tr,
P.K. 354 Şişli-Teig. RABAK Kâğıthane-İstanbul

İZMİT FABRİKASI:
Kösekoy-İzmit Telefon
Telex: 33125 alka tr. P.K.
Teig: RABAKAL-İZ

İSTANBUL SATIŞ MAĞAZASI:
Yemeniciler, Köseçoğlu İş Hanı Karaköy
Telefon: 44 81 13

ANKARA SATIŞ MAĞAZASI:
Çankırı Cad. 53 A Tel: 11 10 70
Telex: 42728 tepe tr.
Teig: RABAK - ANKARA

İZMİR
Anafan

ÇBS PLÂSTİK BOYA duvarlarınıza kanat gersin...

Korusun duvarlarınızı
o emsalsiz gücüyle ÇBS Plâstik...
Aman vermesin zamana ve
onun yıpratıcı etkilerine...
Duvarlarınız en renkli
en gösterişli, en güzel

günlerini yaşasın
ÇBS Plâstik'in koruyucu
kanatları altında...
ÇBS Plâstik ile mutlu olsun
duvarlarınız, mutlu olun siz
ve yuvanız...

duvarlarınız yıllara göğüs gersin

daha
iyisi
yoktur

MYA SANAYİİ
A.Ş.
İstanbul

Borusan, çelik ağırları ile endüstrimize hayat verir...

... yaşamı sürdüren kan
damarları gibi...
Yurdun dört bucağında
Borusan'la başlar üretim...

... ve Borusan boruları,
profil boruları, yassı çelik
ürünleriyle en sağlıklı ve
yüksek standarda ulaşır...
Kimya, petrokimya, kâğıt,
meşrubat, ilaç, gıda, süt, ev
aletleri, bisiklet, ambalaj,
tekstil ve otomotiv
endüstrisinde..... inşaat
sektöründe makine üretiminde....
mobilya ve dekorasyonda BORUSAN,
çağdaş kalitenin, güvencenin,
estetiğin vazgeçilmez unsurudur.

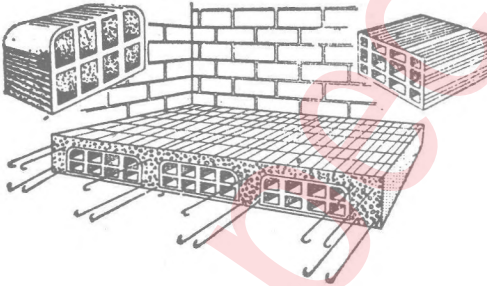
Sanayi borularını,
paslanmaz çelik boruyu,
metal kaplamalı çelik
bantları Türkiye'de ilk kez
gerçekleştiren Borusan,
teknolojik alandaki
öncülüğüyle ve giderek
devleşen satış grafiğiyle,
ulusal ekonomiye de
katkıda bulunan büyük
kuruluşur.

BORUSAN

TUĞLA, ASMOLEN ve HAZIR YAPI ELEMANLARI
FABRİKALARI
TOPRAK SANAYİİNDE GÜÇLÜ KURULUŞ

size
telefonunuz
kadar
yakınız

demirden, harçtan
sıvadan, ısıdan ve
işçilikten azami
tasarruf
bir telefon kafidir.
43 20 55 (5 HAT)

GENEL MÜDÜRLÜK

Meclisi Mebusan Cad. Ar han Salıpazarı - İSTANBUL
43 20 55 - (5 HAT)

SALES MÜDÜRLÜĞÜ

Meclisi Mebusan Cad. Ar han Salıpazarı
43 20 55 (5 HAT) 45 90 18 (2 HAT)

BÜRO

Çilek Sok. Ak. el iş hanı kat 4 Altıyol
36 34 76 - 36 56 45

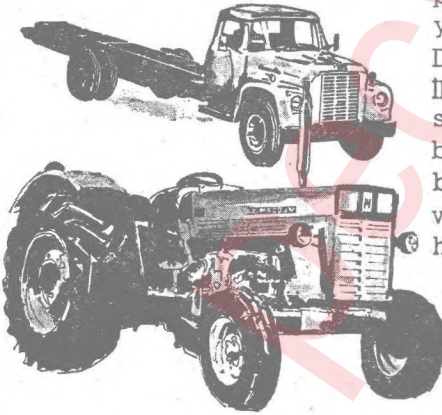
güçlü yatırım ti International

Akşam İktisat

INTERNATIONAL, traktörü, kamyonu, değişik modeldeki iş makineleri, pamuk toplama makineleri, yükleyicileri ve çekicileri ile Dünyada ve Türkiyede önderdir.

INTERNATIONAL satış sonrasında da gülüyle süren bakım ve onarım hizmetleri, bol orijinal yedek parça stokları, ve gezici servisleri ile her zaman, her yerde hizmetinizdedir.

International en güçlü yatırımdır
International alın
geleceğe güvenle bakın

İmalatçı firma

**TÜRK
OTOMOTİV
ENDÜSTRİLERİ A.Ş.**

TOE ve MAT Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun (OYAK) iştirakidir.

Türkiye Genel Distribütörü:

**MOTORLU
ARAÇLAR
TİCARET A.Ş.**

Merkez 4. Levent Tel. 64 49 90-91-92
Telex: 26239 İSTANBUL

Yakıt giderleri belinizi bükmesin

Yeni bir kat alırken pencerelerine bakın

ISI cam®

mi kullanılmış?..

Yakıttan %25 - %45 Ekonomi

Isıcam her şeyden önce
irika bir ısı yalıtkanıdır.
ışın ısı kaybını önler, yakıt
derlerinden %25-%45
onomi sağlar

İlk Tesis Masraflarında Yüksek Ekonomi

Isıcam yapıların ısıtmaya
şkin ilk tesis
asraflarında önemli
onomi sağlar
alıtkanlığının yüksek
uşu sayesinde daha ufak
ızan ve brülör, daha
ççük çapta tesisat
rusu ve daha az radyatör
imi kullanılması, normal
mı yapılarda ancak aşırı
kıt sarfıyla ulaşılabilecek
ndımanı elde etmek için
terlidir.

•Buğulanmaya Karşı En Etkin Önlem

İç ve dış sıcaklık farkı 40 dereceyi geçmedikçe, ısıcam
buğulanma yapmaz. Sürekli berrak bir görüntü sağlar.

•Oda Kullanım Alanından Daha Verimli Yararlanma

Isıcam pencere yakınlarındaki soğuk bölgeleri ta-
mamen ortadan kaldırır. Böylece oda kullanım
alanından daha verimli bir biçimde yararlanma
olanağı sağlar.

•Gürültüden Uzak Ortam

Isıcam aynı zamanda bir ses yalıtkanıdır.
Dışarının rahatsız edici seslerine karşı etkin
bir filtre görevi görür. Evde veya işyerinde,
olduğunca gürültüsüz bir ortamda rahat
bir çalışma ve yaşama olanağı verir.

•Pencereler Yolu İle Isı Kaybını Önler

Isıcam pencereler yoluyla ısı kay-
bını, harika yalıtkan özelliği dola-
yısıyla en az %50 oranında önler.

Isıcam nedir ?

Isıcam, iki cam plakanın çevresel olarak metal bir ara çitası yardımıyla birbirine bağlanması esasına dayanır.
Arada kalan hava tamamen kuru olduğundan, bütün dış etkenlerin sızması özel macunlarla kesin olarak
önlenmiştir. Isıcam Türkiye Şişe Cam Fabrikaları A.Ş.'nin fabrika garantisine sahiptir.

ISICAM Az yakın,öz ısının.

Cam Pazarlama A.Ş.

Valikonağı Cad. No. 73 NİŞANTAŞ - İSTANBUL Tel: 46 80 27 (3 Hat)

Cam Pazarlama A.Ş. Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'nin bir kuruluşudur.

Yazılı bilgi için Teknik Servisimize hizmetinizdedir
Tel: 46 09 05
adi:

SIFAS

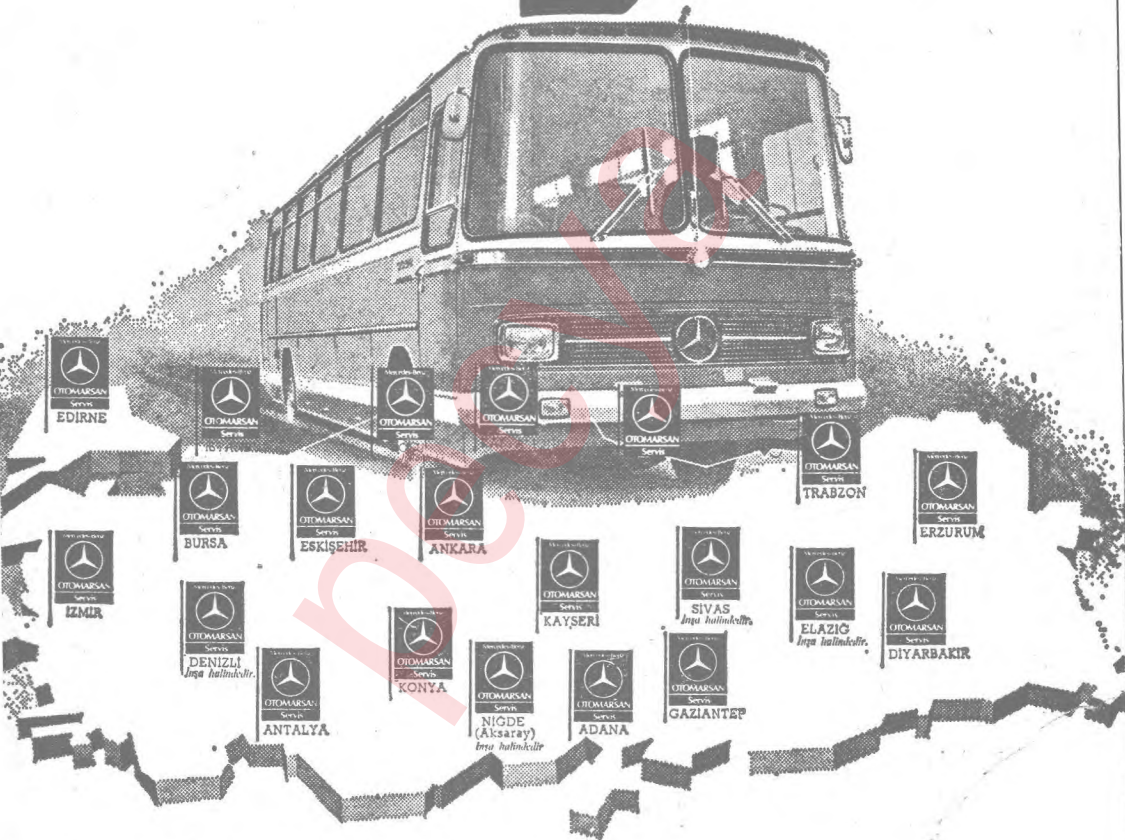
SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

ŞİRKET MERKEZİ : Sanayi Bölgesi; BURSA
Tel: 18500-18504 Büro Ata-
şürk Cad. Ticaret Bankası
İp Hanı Kat 1, Tel: 14489

**İSTANBUL BÖRÖSÜ : Menifevreseler Çarşı-
sı No. 3501 — 3502,
Atatürk Bulvarı,
Unkapanı, İstanbul
Tel . 22 36 73, 27 72 83**

OTOMARSAN

servis ağı

OTOMARSAN'ın görevi Fabrikada bitmez...
AN, imâl ettiği MERCEDES-BENZ Otobüslerini;
ve mükemmel bir servis ağıyla, satıştan sonra da,
büyük bir titizlik ve dikkatle izler.
Yurt sathına yayılan yetkili servis istasyonları...
yanınızda bulabileceğiniz uzman servis elemanları...

Bol yedek parça imkânları;
OTOMARSAN'ın bu servis ağını örer;
OTOMARSAN MERCEDES-BENZ Otobüsleriyle
dilediğiniz yere güvenle gidebilirsiniz.

Mercedes-Benz

OTOMARSAN

"Yurt dışına taşan kuru"

ELKA

garantili tek kapı

ELKA

ELYAFLI PLAKA SANAYİ TÜRK A.Ş.

Cumhuriyet Caddesi No: 273 Harbiye - İstanbul Tel : 40 10 96 (4 Hat)

İSTANBUL

ANKARA

T.C. ZİRAAT BANKASI
HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan
kıvanç duyar.

